

MAŁGORZATA MATERNIAK-PAWŁOWSKA (Poznań)

Ustrój adwokatury w Polsce w świetle regulacji prawnych z lat 1918-1939

Celem niniejszego studium jest przedstawienie przebiegu prac legislacyjnych nad prawem ustrojowym adwokatury w Polsce okresu międzywojennego oraz zaprezentowanie krótkiej analizy wydanych w tym zakresie aktów prawnych.

W ustroju adwokatury II Rzeczypospolitej występowała istotna cezura. Był nią dzień 1 listopada 1932 r., w którym weszły w życie jednolite dla całego państwa przepisy regulujące organizację palestry. Do tego momentu na poszczególnych obszarach pozaborczych obowiązywały różne regulacje prawne, stanowiące w części spuściznę po zaborcach, a w części mające swe źródło już w działalności polskiego prawodawcy. W niniejszym tekście, który ma układ chronologiczny, omówiono wpieryw regulacje prawne obowiązujące na ziemiach byłych zaborów w latach 1918-1932, następnie przebieg prac nad unifikacją prawa o adwokaturze, zwłaszcza w najintensywniejszym ich okresie, czyli w latach 1925-1932 i wreszcie – jednolite już akty prawne, regulujące ustrój palestry z 1932 i 1938 r.

I. Regulacje prawne w latach 1918-1932. U zarania niepodległości adwokatura polska była zorganizowana w różne systemy ustrojowe, odpowiadające terytorialnie granicom trzech zaborów. W byłym zaborze rosyjskim organizacja adwokatury wymagała natychmiastowych i głębokich zmian, gdyż oparta na przestarzałych rosyjskich przepisach, niepowołujących nawet samorządu adwokackiego, nie nadawała się do stosowania w nowej sytuacji polityczno-prawnej. Tutaj więc, już u schyłku 1918 r., wprowadzono nowe uregulowanie w postaci *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*, obowiązujące najpieryw w byłym Królestwie Polskim, a później na terenie innych ziem zaboru rosyjskiego, które zostały ostatecznie przyłączone do Polski.

W byłym zaborze pruskim, gdzie ustroj адвокатуры oparty był na nowocześniejszych, choć też dość dawnych przepisach, nie zachodziła natychmiastowa konieczność uchylecia w całości przepisów pozaborczych. Ograniczono się tu zrazu do wprowadzenia niezbędnych zmian, podejmując kroki mające na celu przede wszystkim spolonizowanie miejscowej адвокатуры, zwłaszcza jej samorządu.

Najlepiej przedstawiała się sytuacja адвокатуры w byłym zaborze austriackim, gdyż miała ona tu w pełni polski charakter; taki też pozostał jej samorząd. Na tym obszarze potrzeba zmian ustrojowych była najmniej pilna i dlatego przez szereg lat obowiązywały tu niemal niezmienione przepisy austriackie.

Ustanowienie *Prawa o ustroju адвокатуры* z 1932 r. zakończyło okres prawie piętnastoletniego obowiązywania odrębnych dla poszczególnych ziem II Rzeczypospolitej przepisów ustrojowych regulujących organizację палестры.

1. Były zabór rosyjski. Pierwszym aktem prawnym dotyczącym адвокатуры, wydanym przez władze polskie po odzyskaniu niepodległości był *Statut tymczasowy Палестры Паństwa Polskiego* z 24 grudnia 1918 r., który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1919 r. Otrzymał on formę dekretu Tymczasowego Naczelnika Państwa i został opublikowany w Dzienniku Praw Państwa Polskiego. W owym czasie Statut był jednym z pierwszych aktów prawnych wydanych w odrodzonej Polsce, ale historia jego powstania zaczęła się jeszcze w 1916 r.

W dniu 11 września 1915 r., ponad miesiąc od opuszczenia Warszawy przez wojsko rosyjskie i zajęcia jej przez oddziały niemieckie, warszawscy адвокаты zorganizowali zebranie całego środowiska zawodowego. Przewodniczył mu Henryk Konic. Zapoznano się z rozkazem władz okupacyjnych, wedle którego wprowadzono na terenie okupowanym przez wojska niemieckie sądy niemieckie. Warto wspomnieć tu, że jeszcze w sierpniu 1915 r. powstały w Warszawie właściwie samorzutnie tzw. sądy obywatelskie, zorganizowane wysiłkiem warszawskich prawników, a zwłaszcza адвокатów. Niemieckie władze okupacyjne w dniu 2 września 1915 r. wydały jednak rozporządzenie, na mocy którego działalność sądów obywatelskich została zawieszona, a w ich miejsce powołano niemieckie sądownictwo okupacyjne, obejmujące zakresem swego działania cały obszar Królestwa Polskiego. Zebrani адвокаты zdecydowali, że w tej sytuacji nie będą uczestniczyć w organizacji sądownictwa okupacyjnego, a nawet podnieśli kwestię, czy w ogóle mają występować jako obrońcy przed sądami niemieckimi. Ważną decyzją środowiska podjętą na tym zebraniu było postanowienie o powołaniu do życia tzw. Delegacji Адвокатуры Warszawskiej, co stało się faktem kilka dni później, podczas kolejnego zebrania адвокатуры, w którym uczestniczyli też sędziowie kasowanych właśnie sądów obywatelskich, w dniu 16 września 1915 r¹.

¹ S. Janczewski, *Адвокатура warszawska w dobie walki o niepodległość*, „Palestra” 1939, nr 1, s. 3-7.

Był to organ nieformalny; jego powstanie i późniejsza działalność nie opierały się na żadnej podstawie prawnej, gdyż wedle przepisów obowiązujących na terenie Królestwa Polskiego adwokaci nie posiadali swojego samorządu, nie byli więc władni powoływać swoich organów, do realizacji wyznaczonych przez siebie celów. Nie zabiegano też o aprobatę ze strony władz okupacyjnych; był to więc akt samorzutny, świadczący o woli środowiska adwokatów decydowania o własnych losach. Delegacja miała reprezentować adwokatów w sprawach zawodowych i podejmować w ich imieniu decyzje w sprawach bieżących, a w ważniejszych sprawach odwoływać się do woli ogółu adwokatów. Delegacja składała się z 30 członków², spośród których następnie wyłoniła siedmioosobowy Wydział Wykonawczy³. Działalność Delegacji sprzyjała konsolidacji środowiska adwokackiego, zarówno wewnątrz, jak i poprzez tworzenie wspólnego frontu wobec władz okupacyjnych. Pełniła ona, choć nieformalnie, funkcję organu samorządowego palestry, przyczyniła się do kształtowania form organizacyjnych adwokatury, rozpoznawała sprawy dyscyplinarne i występowała z inicjatywą rozpoczęcia prac nad projektami, które w przyszłości stałyby się podstawą funkcjonowania polskiego sądownictwa oraz adwokatury. Ta ostatnia inicjatywa miała miejsce w połowie 1916 r., a więc jeszcze przed wydaniem aktu 5 listopada 1916 r. przez rządy państw okupacyjnych. Na posiedzeniu Delegacji Adwokatury w dniu 21 lipca 1916 r. zapadła decyzja o tym, by zwrócić się do wszystkich zrzeszeń prawniczych o wydelegowanie przez nie kandydatów na członków komisji do opracowania stosownych projektów. Równocześnie Delegacja wysunęła ze swego grona do tej komisji adwokatów: Waclawa Makowskiego, Jana Jakuba Litauera, Mariana Zbrowskiego, Jerzego Skokowskiego i Marka Kuratowa. Krótko potem, już po uzupełnieniu składu komisji przez wezwane zrzeszenia prawnicze, swoją działalność rozpoczęły: Komisja do opracowania projektu organizacji sądownictwa, Komisja do opracowania projektu organizacji adwokatury, a także Komisja do ustalenia zasad etyki adwokackiej i Komisja do opracowania listy adwokatów i ułożenia listy ewentualnych sędziów⁴. Pierwsze posiedzenie Komisji do opracowania projektu organizacji adwokatury miało miejsce dnia 31 sierpnia 1916 r., a przez następne dwa miesiące zbierano niezbędne materiały. W październiku 1916 r. prace przyspieszyły, gdyż z uwagi na

² Skład Delegacji: Dominik Anc, Wincenty Biskupski, Maksymilian Baruch, Stanisław Bukowiecki, Władysław Chrzanowski, Cels Fabiani, Stanisław Goldsztein, Józef Higersberger, Stefan Holewiński, Henryk Konic, Aleksander Kraushar, Marek Kuratow, Marcelli Lemieszewski, Jan Jakub Litauer, Waclaw Łypacewicz, Waclaw Makowski, Czesław Mejro, Stanisław Nowodworski, Stanisław Patek, Adolf Peplowski, Bolesław Pohorecki, Cezary Ponikowski, Jerzy Skokowski, Bronisław Sobolewski, Leon Supiński, Stanisław Szczepański, Eugeniusz Śmiarowski, Tadeusz Tomaszewski, Zygmunt Tykociner, Marian Zbrowski. Por. *ibidem*, s. 7-8.

³ Skład Wydziału Wykonawczego: Stanisław Bukowiecki, Józef Higersberger, Henryk Konic, Jan Jakub Litauer i Eugeniusz Śmiarowski oraz jako sekretarze Stanisław Nowodworski i Marcelli Lemieszewski. *Ibidem*, s. 8.

⁴ *Ibidem*, s. 15.

sytuację polityczną Komisja zdecydowała, że należy „opracować tymczasowy prowizoryczny projekt organizacji adwokatury, odkładając studia zasadnicze do chwili ukończenia tej pracy”⁵. Efektem podjętych z tą chwilą gorączkowych prac legislacyjnych był, przyjęty w dniu 14 stycznia 1917 r. na posiedzeniu Komisji, projekt Statutu Palestry Królestwa Polskiego, ogłoszony drukiem w „Gazecie Sądowej Warszawskiej” w dniu 20 stycznia 1917 r. „celem wywołania uwag krytycznych (...), które będą rozważane przy ostatecznym rozpatrzeniu projektu”⁶. Projekt przekazano jeszcze do akceptacji komisji zajmującej się przygotowaniem projektów dotyczących ustroju sądownictwa i po wprowadzeniu nielicznych zmian przekazano w dniu 17 kwietnia 1917 r. Departamentowi Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego. Pierwszy etap prac legislacyjnych na tym się zakończył.

Departament Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego (dalej: Departament Sprawiedliwości) powstał w styczniu 1917 r. Jego dyrektorem został adwokat Stanisław Bukowiecki, a szeregi Departamentu zasilili wielu innych adwokatów, takich jak Stanisław Car, Jerzy Lande, Emil Stanisław Rappaport czy Eugeniusz Śmiarowski. W ramach Departamentu działało wiele komisji, w tym powołana w dniu 9 października 1917 r. Komisja Organizacji Adwokatury. W jej skład weszli Dominik Anc – jako jej przewodniczący, Stanisław Car, Antoni Chmurski, Bolesław Pohorecki i Cezary Ponikowski⁷. Z wyjątkiem Bolesława Pohoreckiego, który był sędzią, wszyscy pozostali członkowie komisji byli adwokatami. Po przekształceniu Departamentu Sprawiedliwości w Ministerstwo Sprawiedliwości, na początku 1918 r., Komisja Organizacji Adwokatury nadal działała, ale już w ramach Ministerstwa. Komisja zajęła się projektem dotyczącym ustroju adwokatury, który był niewielką modyfikacją projektu wcześniej opracowanego przez Delegację Adwokatury Warszawskiej. W stosunku do pierwowzoru zmieniono w nim niektóre postanowienia dotyczące przygotowania do zawodu adwokata, regulacje stanowiące o trybie postępowania dyscyplinarnego oraz położono większy nacisk na przepisy regulujące udział adwokatów w życiu korporacji zawodowej, wprowadzając obowiązek przyjmowania wyboru na urzędy korporacyjne adwokackie. Prace Komisji Organizacji Adwokatury nad projektem trwały od października 1917 do kwietnia 1918 r., w którym to okresie Komisja zebrała się na 36 posiedzeniach, by wreszcie 18 kwietnia 1918 r. przyjąć ostateczną wersję projektu⁸. O opinię zwrócono się następnie do przedstawicieli świata prawniczego, m.in. prezesa Sądu Najwyższego Stanisława Srzednickiego, reprezentanta Ministerstwa Sprawiedliwości notariu-

⁵ A. Chmurski, *Historia Statutu Palestry*, „Palestra” 1931, nr 10-11, s. 519.

⁶ Ibidem, s. 519-520.

⁷ *Prace Departamentów i Biur Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego wykonane lub przygotowane przez czas jej istnienia, tj. od dnia 15 stycznia do 1 września 1917 r.*, Warszawa 1918, s. 78.

⁸ A. Chmurski, *Historia Statutu Palestry*, s. 521.

sza Józefa Światopełka-Zawadzkiego, sędziego Bolesława Pohoreckiego oraz reprezentantów środowiska adwokackiego Henryka Cederbauma, Marka Kuratowa-Kuratowskiego i Czesława Mejrę. Utworzyli oni pod przewodnictwem Stanisława Srzednickiego komisję, która wprowadziła jeszcze pewne niewielkie poprawki.

Tak przygotowany projekt musiał jeszcze kilka miesięcy poczekać, do odzyskania przez Polskę niepodległość i wtedy dopiero stał się obowiązującym prawem, wydanym, jak już wcześniej była o tym mowa, w formie dekretu Tymczasowego Naczelnika Państwa z dnia 24 grudnia 1918 r.⁹ Dekret zawierający *Statut tymczasowy Palestry Państwa Polskiego* wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1919 r., jednak – wbrew nazwie – tylko na obszarze byłego Królestwa Polskiego. Kilka lat później, w 1922 r., rozciągnięto jego moc obowiązującą również na inne obszary byłego zaboru rosyjskiego, tzw. Ziemie Wschodnie, obejmujące teren późniejszych województw wołyńskiego, poleńskiego, nowogródzkiego i wileńskiego¹⁰.

Statut był zwartym, zwięzłym aktem, składającym się z 69 artykułów, z czego ostatnie 10 stanowiły przepisy przechodnie. Jego język cechował się klarownością, która pozwoliła na formułowanie jasnych i jednoznacznych norm prawnych. W tekście wydzielono osobne części poświęcone kolejno: adwokatom, aplikantom adwokackim, izbom i radom adwokackim, Radzie Naczelnej Adwokackiej oraz Sądowi dyscyplinarnemu i postępowaniu dyscyplinarnemu. Znalazły się tu rozwiązania głęboko zakorzenione w kulturze prawnej zachodniej Europy, ale także rozwiązania nowe, a wręcz nowatorskie, od których warto zacząć krótkie omówienie Statutu. Na miano nowatorskiego rozwiązania, a przy tym niezwykle nowoczesnego i korzystnego z punktu widzenia samej adwokatury, zasługują bez wątpienia regulacje dotyczące organizacji samorządu adwokackiego.

Struktura samorządu adwokackiego została zbudowana hierarchicznie. Na pierwszym szczeblu powołane zostały do życia izby adwokackie, w skład których wchodziłi adwokaci i aplikanci adwokacy, mający swoją siedzibę w okręgu jednego sądu apelacyjnego. Statut przewidywał, że w razie potrzeby Rada Naczelna Adwokacka mogła utworzyć w okręgu sądu apelacyjnego, kilka izb adwokackich, pod warunkiem jednak, że liczyłyby one minimum po 50 adwokatów. Na terenie byłego zaboru rosyjskiego funkcjonowały początkowo dwie izby adwokackie, jedna w Warszawie, a druga w Lublinie. Później

⁹ Dziennik Praw Państwa Polskiego 1918, Nr 22, poz. 75.

¹⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 czerwca 1922 r. w przedmiocie rozciągnięcia na Ziemie Wschodnie mocy obowiązującej dekretu z dnia 24 grudnia 1918 r. w przedmiocie Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego (Dz. U. 1922, Nr 47, poz. 416) oraz rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 czerwca 1922 r. w przedmiocie rozciągnięcia na Ziemię Wileńską mocy obowiązującej dekretu z dnia 24 grudnia 1918 r. w przedmiocie Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego (Dz. U. 1922, Nr 47, poz. 417).

utworzono jeszcze dwie kolejne: w Wilnie¹¹ i Łucku¹². Izby miały osobowość prawną, a działały poprzez swoje organy, tj. walne zgromadzenie i radę adwokacką. Rada adwokacka była organem pochodzącym z wyboru, dokonywanego przez adwokatów, należących do danej izby. Wybory odbywały się co roku w marcu, przy czym kadencja członków rady była trzyletnia (z wyjątkiem części składu rady z pierwszych wyborów), w związku z tym co roku dokonywano wyboru tylko jednej trzeciej liczby członków rady, a nie całości składu. Takie rozwiązanie zapewniało z jednej strony coroczny dopływ nowych sił (zwłaszcza, że ustępujący członkowie mogli ubiegać się o ponowny wybór dopiero po upływie roku), z drugiej zaś – ciągłość prac rady. Jej skład wahał się od 9 do 15 osób, w zależności od liczby adwokatów danej izby adwokackiej. Rada adwokacka była przedstawicielką izby adwokackiej i miała ściśle określone kompetencje¹³. Raz do roku w marcu wybierała ze swojego grona

¹¹ Izba Adwokacka w Wilnie została powołana jeszcze w 1920 r. przez prezesa Tymczasowej Komisji Rządzącej Litwy Środkowej i skupiała wówczas wileńskich adwokatów przysięgłych. W 1922 r., kiedy ziemia wileńska została formalnie przyłączona do Polski, a na ten obszar rozciągnięto przepisy *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*, izba wileńska zaczęła funkcjonować na zasadach przewidzianych w Statucie. Izba działała na terenie Sądu Apelacyjnego w Wilnie. Istniała aż do wybuchu II wojny światowej. Por. E. Mazur, *Organizacja adwokatury w latach 1918-1988*, „Palestra” 1988, nr 11-12, s. 39-40 oraz rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 sierpnia 1922 r. w przedmiocie zakresu działania dotychczasowej Rady adwokatów przysięgłych okręgu sądu apelacyjnego w Wilnie (Dz. U. 1922, Nr 73, poz. 661).

¹² Palestra wołyńska już w 1921 r. podjęła działania zmierzające do konsolidacji środowiska. W dniu 2 marca 1921 r. na walnym zgromadzeniu wydziałów Sądu Okręgowego w Łucku (który istniał od 1919 r.) został zatwierdzony tzw. Statut Konsultacji Adwokatów Przysięgłych przy Sądzie Okręgowym w Łucku, a 11 marca tegoż roku odbyło się pierwsze zebranie organizacyjne wołyńskich adwokatów, tworzących właśnie tę Konsultację. Działała ona od 11 marca 1921 do 18 listopada 1922 r. i miała na celu rozwój wołyńskiej adwokatury. Po rozciągnięciu na Ziemię Wschodnie, w czerwcu 1922 r., mocy obowiązującej *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*, palestra wołyńska podjęła działania w kierunku utworzenia własnej izby adwokackiej. Gdy liczba adwokatów w okręgu Sądu Okręgowego w Łucku przekroczyła 50, co w myśl *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*, dawało podstawy prawne do utworzenia samodzielnej izby adwokackiej, zarząd Konsultacji zwrócił się do Rady Naczelnej Adwokackiej. Przychylając się do starań wołyńskiej palestry, Rada Naczelna Adwokacka utworzyła w dniu 25 października 1922 r. Izbę Adwokacką w Łucku. Pierwsze walne zgromadzenie adwokatów tej izby odbyło się w dniu 18 listopada 1922 r. i wyłoniło skład pierwszej rady adwokackiej. Po utworzeniu Sądu Okręgowego w Równem w 1923 r., Izba Adwokacka w Łucku objęła też adwokatów mających swoje siedziby w okręgu Sądu Okręgowego w Równem. Obydwa sądy okręgowe należały do okręgu Sądu Apelacyjnego w Lublinie (Sąd Okręgowy w Łucku od dnia 1 lipca 1922 r., a Sąd Okręgowy w Równem od chwili jego utworzenia). Izba Adwokacka w Łucku istniała do momentu wejścia w życie przepisów *Prawa o ustroju adwokatury* z 1932 r. Po jej likwidacji, adwokatów wchodzących w jej skład włączono do Izby Adwokackiej w Lublinie. Zob. *Dziesięciolecie sądownictwa na Wołyniu*, Łuck 1929, s. 40-45.

¹³ Do zakresu czynności rady adwokackiej należało: 1. wpisywanie na listę adwokatów i aplikantów adwokackich i wykreślanie z nich; czuwanie nad należyтым wykonywaniem obowiązków zawodowych przez adwokatów i nad poziomem ich etyki zawodowej; wykonywanie władzy dyscyplinarnej nad adwokatami i aplikantami adwokackimi; zarządzanie funduszami izby adwokackiej; kierowanie wykształceniem zawodowym i egzaminami aplikantów adwokackich; zwoływanie walnych zgromadzeń izby adwokackiej i składanie na nich sprawozdań; załatwianie w drodze polubownej sporów między członkami palestry, jak również pomiędzy nimi i osobami trzecimi; określanie na żądanie adwokata lub strony honorarium adwokackiego; rozstrzyganie wniosków o zwolnienie

dziekana, jego zastępcę, a także bibliotekarza, skarbnika i sekretarza. Dziekan kierował radą adwokacką, a równocześnie reprezentował ją na zewnątrz¹⁴. W marcu każdego roku odbywały się, zwoływane przez radę adwokacką, zebrania walnego zgromadzenia izby, które zajmowało się wyborem członków do rady adwokackiej, jak już wcześniej była o tym mowa, ale także powoływaniem Rady Naczelnej Adwokackiej, uchwalaniem wysokości składek członkowskich i innych środków niezbędnych do realizacji potrzeb izby, zatwierdzaniem sprawozdań rady (zwłaszcza sprawozdania finansowego) i rozpoznawaniem ewentualnych wniosków rady adwokackiej i członków izby dotyczących funkcjonowania palestry. Uczestnictwo w zebraniach ogólnych izby było obowiązkiem adwokata, więc swą absencję musiał odpowiednio usprawiedliwić. Rada adwokacka mogła nawet wymierzyć karę pieniężną za nieuzasadnioną nieobecność.

Wyższy szczebel samorządu zawodowego adwokatów i równocześnie zwierzchni organ całej palestry stanowiła Rada Naczelna Adwokacka. Powołanie tego organu nie było wzorowane na żadnym znanym modelu ustrojowym adwokatury i stanowiło oryginalne polskie rozwiązanie. Do najważniejszych zadań Rady Naczelnej należało między innymi: reprezentowanie interesów palestry, dokonywanie – wiążących dla wszystkich izb i rad adwokackich – wykładni przepisów Statutu, ustalanie zasad etyki zawodowej, przygotowywanie regulaminów własnego działania oraz działania rad i izb adwokackich, nadzór nad izbami i radami adwokackimi¹⁵. W skład Rady Naczelnej Adwokackiej wchodził delegaci izb adwokackich, wybierani przez nie w liczbie uzależnionej od liczby adwokatów danej izby. Ich mandat trwał dwa lata, z tym że co roku wymieniała się połowa składu Rady, z tych samych przyczyn, które dotyczyły powoływania składu rad adwokackich. Siedzibą Rady Naczelnej Adwokackiej była Warszawa.

Pierwsze posiedzenie Rady miało miejsce w dniu 6 kwietnia 1919 r. w gmachu Sądu Okręgowego w Warszawie i w jego trakcie wybrano pierwszego prezesa Rady Naczelnej Adwokackiej Cezarego Ponikowskiego, jego zastępcę – Henryka Konica oraz sekretarza Mariana Kurmana i skarbnika Sta-

obrońców od zastępstwa z urzędu z powodu oczywistej bezzasadności sprawy lub z innych powodów oraz wydawanie wszelkich opinii na żądanie Naczelnej Rady Adwokackiej (art. 24 *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*).

¹⁴ Do dziekana należało także: przewodniczenie na posiedzeniach rady, wykonywanie jej uchwał, a także wyznaczanie obrońców do prowadzenia spraw z urzędu (art. 25 *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*).

¹⁵ Rada Naczelna Adwokacka zajmowała się ponadto ustalaniem programu zajęć i egzaminu dla aplikantów adwokackich, prowadzeniem listy adwokatów i aplikantów adwokackich, przyjmowaniem w poczet adwokatów i aplikantów adwokackich tych obywateli państwa polskiego, którzy ukończyli zagraniczny wydział prawa i którzy wedle obcego prawa uzyskali dostęp do adwokatury lub aplikacji adwokackiej. Rada Naczelna nadzorowała też uchwały i zarządzenia izb i rad adwokackich oraz uchwały i wyroki w sprawach dyscyplinarnych, miała też uprawnienia do przedstawiania ministrowi sprawiedliwości projektów ustaw oraz wniosków dotyczących organizacji sądownictwa i adwokatury (art. 31 *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*).

niśława Szczepańskiego¹⁶. Rada Naczelna krótko po ukonstytuowaniu się rozpoczęła działalność, zajmując się szeregiem spraw, m.in. wyborem adwokatów do Sądu Dyscyplinarnego oraz do Senatu ds. Dyscyplinarnych przy Sądzie Najwyższym, kwestią reklamowania się adwokatów, które uznała za niedopuszczalne, wprowadzeniem przymusu adwokackiego do prowadzenia spraw w sądach okręgowych¹⁷. I chociaż Rada Naczelna Adwokacka swym zasięgiem terytorialnym obejmowała wówczas tylko obszar byłego Królestwa Polskiego, nie lekceważyła pytań i próśb, kierowanych pod swoim adresem przez adwokatów innych dzielnic. Co więcej, Rada Naczelna Adwokacka starała się od początku swej działalności organizować adwokatów ze wszystkich obszarów odradzającej się II Rzeczypospolitej i w tym sensie wykraczała poza ograniczenia terytorialne, jakie nakładał *Statut tymczasowy Palestry Państwa Polskiego*. Rychło nawiązała współpracę ze Związkiem Adwokatów Polskich we Lwowie, później w Krakowie, wreszcie ścisłą współpracą objęła też palestrę poznańską, pomorską i na końcu – śląską¹⁸. Rada starała się ponad partykularnymi przepisami ustrojowymi stworzyć jak najlepszą i najściślejszą platformę współpracy, reprezentowała na zewnątrz ogół adwokatury polskiej oraz w miarę możliwości nakładała takie same obowiązki na adwokatów z całego obszaru państwa, stając się przez to faktycznym naczelnym organem adwokatury. W pewnym sensie minister sprawiedliwości respektował taką pozycję Rady i właśnie do niej zwracał się po ostateczną opinię dotyczącą problemów zawodowych adwokatów wszystkich byłych dzielnic, traktując ten organ jako najbardziej pod tym względem właściwy i fachowy.

Samorząd zawodowy adwokatów miał pełnić kilka funkcji: dbać o godność i niezawisłość palestry, wprowadzać dyscyplinę wśród adwokatów oraz zapewniać prawidłowe uzupełnianie składu palestry. Statut wszystkie te kwestie regulował.

Po raz pierwszy na ziemiach polskich zapewniono, poprzez zagwarantowanie niezawisłości samorządu zawodowego, niezależność adwokatury od jakichkolwiek władz politycznych. Nadzór nad palestrą, i to w ograniczonym zakresie, sprawował jedynie minister sprawiedliwości. Mógł on ingerować w sprawy samorządu tylko w razie niewykonywania obowiązków przez organy adwokatury bądź naruszania przez nie norm prawnych¹⁹.

¹⁶ W skład nowo powołanej Rady Naczelnej Adwokackiej weszli przedstawiciele izby warszawskiej: Wincenty Biskupski, Aleksy Chrzanowski, Olech Fedorowicz, Jakub Kirsztrot, Henryk Konic, Czesław Mejro, Cezary Ponikowski, Maksymilian Poznański, Aleksander Strachowicz, Stanisław Szczepański (a jako ich zastępcy: Edward Czajkowski i Henryk Ettinger) oraz przedstawiciele izby lubelskiej: Teofil Ciśnicki, Józef Dobrzański, Bronisław Skoczyński (a jako zastępcy: Aleksander Wyszynski, Dobrosław Kleyna i Zygmunt Niesiołowski). W pierwszym składzie nie było przedstawicieli izby wileńskiej oraz łuckiej, gdyż izb tych jeszcze nie było. Rada Łucka wyznaczyła swoich przedstawicieli do Rady Naczelnej Adwokackiej w 1922 r., a Rada Wileńska dopiero w 1923 r. Por. M. Grabski, *Adwokatura w Polsce odrodzonej*, „Palestra” 1995, nr 3-4, s. 167.

¹⁷ Ibidem, s. 168-169.

¹⁸ Ibidem, s. 171.

¹⁹ Art. 37 *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*.

Ważnym zadaniem samorządu adwokackiego było wprowadzenie ścisłej dyscypliny wśród adwokatów. Służyło temu przede wszystkim czuwanie nad zawodową i publiczną działalnością adwokatów, a zwłaszcza sprawowanie nad członkami korporacji władzy dyscyplinarnej. Członkowie palestry, a więc adwokaci i aplikanci adwokaccy, odpowiadali dyscyplinarnie przed radą adwokacką za wszelkie wykroczenia przeciwko obowiązkom zawodowym oraz honorowi i godności stanu adwokackiego²⁰. Rada adwokacka, właściwa z uwagi na przynależność obwinionego do danej izby, wszczyniała postępowanie dyscyplinarne w pierwszej instancji na wskutek skargi osoby prywatnej, zawiadomienia sądu lub urzędu bądź z inicjatywy własnej. Dla prowadzenia postępowania dyscyplinarnego wyłaniała spośród siebie sąd dyscyplinarny, składający się z przewodniczącego i 6 członków. Przewodniczącym był dziekan, jego zastępca lub najstarszy wiekiem członek kompletu dyscyplinarnego i do niego należało zwoływanie posiedzeń sądu, kierowanie postępowaniem dyscyplinarnym oraz rozprawą. Postępowanie dyscyplinarne było tajne, ale na wniosek obwinionego sąd dyscyplinarny mógł zarządzić jawność rozprawy. Sąd dyscyplinarny orzekał na podstawie swobodnej oceny dowodów. Przewidziany w Statucie katalog kar dla adwokatów i aplikantów zawierał: przestrożę, napomnienie, nagane, zawieszenie adwokata w czynnościach zawodowych do roku, a względem aplikantów – przedłużenie aplikacji lub zakaz stawiania w sądach i urzędach do roku oraz wykreślenie z listy. Sąd dyscyplinarny mógł też w wyroku skazującym orzec utratę prawa do ubiegania się o członkostwo w radzie adwokackiej lub w Radzie Naczelnej Adwokackiej. Każdej ze stron postępowania służyło prawo do zaskarżenia wyroku do sądu dyscyplinarnego drugiej instancji. Przepisy Statutu przewidywały dwa rodzaje sądów dyscyplinarnych drugiej instancji, w zależności od kategorii zaskarżanych spraw. W sprawach dotyczących honoru i godności stanu adwokackiego sądem drugiej instancji był sąd wyłaniany co roku przez Radę Naczelną Adwokacką ze swego składu, złożony z 5 członków i 2 zastępców²¹. Natomiast w sprawach dotyczących obowiązków adwokata lub nadużyć wolności pisma i słowa właściwy był Senat dla spraw Dyscyplinarnych przy Sądzie Najwyższym²². W skład tego sądu wchodził jako przewodniczący i dwaj członkowie sędziowie Sądu Najwyższego, powołani drogą uchwały połączonych izb Sądu Najwyższego, natomiast trzech pozostałych członków sądu i trzech zastępców wybierała raz do roku Rada Naczelna Adwokacka spośród siebie. Ewentualne spory o właściwość pomiędzy sądami drugiej instancji rozstrzygał Sąd Najwyższy w izbach połączonych.

Trzecią wreszcie istotną funkcją samorządu zawodowego korporacji adwokatów było określanie i uzupełnianie składu palestry. Przez palestrę Statut

²⁰ Ibidem, art. 38.

²¹ Ibidem, art. 34.

²² Ibidem, art. 53.

rozumiał zarówno adwokatów, jak i aplikantów adwokackich. Do wykonywania zawodu adwokata trzeba było spełniać warunki ogólne takie, jak: obywatelstwo polskie, posiadanie pełni praw, nieskazitelność charakteru, a z uwagi na to, że językiem urzędowym palestry był język polski – biegłą znajomość tego języka, warunki szczególne: mieć ukończone wyższe studia prawnicze na krajowym uniwersytecie oraz odbytą aplikację sądową i adwokacką zakończoną zdaniem egzaminu sądowego i adwokackiego²³. Na uwagę zasługuje fakt, iż do zawodu adwokackiego zostały dopuszczone – na równi z mężczyznami – kobiety. Zawód ten stał się przez to pierwszym w Polsce zawodem prawniczym przez nie uprawianym. Już w 1919 r. pierwsza kobieta Halina Wiewiórska została dopuszczona do odbywania aplikacji, a po jej ukończeniu wpisana w 1925 r. na listę adwokatów. W jej ślady poszły inne kobiety i ich liczba w korporacji adwokackiej systematycznie rosła aż do wybuchu II wojny światowej; nie stanowiły jednak nigdy znaczącego odsetka ogólnej liczby adwokatów²⁴. Aplikacja adwokacka, zgodnie z treścią Statutu, trwała cztery lata, z czego dwa pierwsze stanowiły aplikację sądową, kończącą się egzaminem dla aplikantów sądowych, zaś kolejne dwa odbywano w kancelarii adwokackiej patrona. W tym ostatnim okresie aplikant był zobowiązany zarówno do pracy w kancelarii patrona, jak i do uczestniczenia w zajęciach praktycznych i teoretycznych organizowanych przez właściwą radę adwokacką. Nie mógł prowadzić samodzielnie spraw, a w sądach i urzędach występował tylko na mocy upoważnienia swojego patrona, z wyjątkiem spraw toczących się przed Sądem Najwyższym, w którym występować nie mógł w ogóle. Aplikację kończył jeszcze jeden egzamin przed komisją egzaminacyjną. Program egzaminu ustalany był przez Radę Naczelną Adwokacką, lecz sprawy techniczne związane z przeprowadzeniem egzaminu, jak określenie czasu i miejsca egzaminu oraz składu komisji egzaminacyjnej pozostawały w gestii właściwej rady adwokackiej. W razie niezdania egzaminu aplikant miał szansę na ponowne przystąpienie do egzaminu w ciągu następnych dwóch lat. Jednak w razie kolejnego niezaliczenia egzaminu, rada adwokacka wykreślała go z listy aplikantów.

Czynności adwokata, zgodnie z treścią Statutu, polegały na udzielaniu porad prawnych oraz prowadzeniu spraw klientów i ich obronie we wszystkich instancjach sądowych i administracyjnych²⁵. Wykonując te czynności, adwokat korzystał z wolności słowa i pisma, jednak nadużycia tego prawa, polegające np. na znieważeniu osób w trakcie postępowania, mogły być karane albo w drodze postępowania dyscyplinarnego, albo w drodze postępowania

²³ Ibidem, art. 3.

²⁴ Więcej na temat kobiet w adwokaturnie zob. M. Stypułkowska, *Trudna droga kobiet do wykonywania zawodów prawniczych*, „Palestra” 1994, nr 9-10, s. 139-149; S. Milewski, *Zanim kobieta została adwokatem*, „Palestra” 2002, nr 1-2, s. 98-106; T. Burakowski, *Trudna droga kobiet do adwokatury*, [w]: *Szkice z dziejów adwokatury polskiej*, pod red. R. Łyczywka, Warszawa 1976, s. 31-37.

²⁵ Art. 5 Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego.

sądowego²⁶. Adwokat był zobowiązany do zachowania tajemnicy zawodowej i żadna władza publiczna czy sąd nie mogły zmusić go do jej ujawnienia.

Adwokat nie miał obowiązku przyjmowania każdej sprawy; mógł odmówić i to bez podania powodu. Był jednak zobowiązany do prowadzenia, wyznaczonych mu przez dziekana rady adwokackiej, spraw z urzędu, zarówno cywilnych, jak i karnych – i to bezpłatnie. W innych sprawach wysokość honorarium za prowadzenie spraw zależała od umowy z klientem, a w razie jej braku określana była taksą za czynności adwokackie.

Statut wprowadzał zasadę wyłączności wykonywania zawodu adwokata, zakazując łączenia obowiązków adwokackich z jakąkolwiek inną działalnością, z wyjątkiem pełnienia funkcji radcy prawnego lub nauczyciela akademickiego.

Statut obowiązywał na obszarze byłej dzielnicy rosyjskiej przez 13 lat. Stworzył warunki dla swobodnego i niezależnego rozwoju korporacji adwokackiej. W praktyce sprawdziły się regulacje dotyczące samorządu adwokackiego, a zwłaszcza działalności nowego organu, jakim była Rada Naczelna Adwokacka. Na ogół dobrze oceniano jej rolę, podkreślając znaczenie w procesie konsolidacji środowiska adwokackiego i to na obszarze całego państwa. Działalność Rady Naczelnej wpłynęła też na wykształcenie jednolitych zasad etyki zawodowej, orzecznictwa dyscyplinarnego oraz wymagań w zakresie przygotowania do zawodu.

Na początku 1919 r. zostały wydane dla ziem byłego zaboru rosyjskiego *Przepisy tymczasowe o wynagrodzeniu adwokatów*, regulujące wynagrodzenie adwokatów za pomoc prawną udzielaną klientom w przypadkach braku umowy w sprawach z powództwa cywilnego²⁷.

W pierwszych latach powojennych na terenie byłego zaboru rosyjskiego odczuwany był brak dostatecznej liczby adwokatów, podobnie zresztą jak sędziów czy odpowiednio przygotowanych urzędników państwowych. Z tej przyczyny, już na początku 1919 r., powołano tymczasowo instytucję tzw. obrońców sądowych i obrońców przy sądach pokoju²⁸. Instytucja obrońców sądowych była zresztą znana wcześniej na tym obszarze za sprawą przepisów rosyjskich, które wprowadzały podział zastępców procesowych na adwokatów przysięgłych i właśnie – obrońców sądowych. Ci ostatni nie musieli posiadać wykształcenia prawniczego, ale do wykonywania swoich obowiązków musieli uzyskać świadectwo sądu okręgowego o zdolności do wykonywania zawodu. Konstrukcja instytucji obrońców sądowych i obrońców przy sądach pokoju w świetle przepisów polskich z 1919 r. była podobna. Do wykonywa-

²⁶ *Ibidem*, art. 9.

²⁷ *Przepisy tymczasowe o wynagrodzeniu adwokatów* (Dziennik Praw Państwa Polskiego 1919, Nr 15, poz. 203).

²⁸ *Dekret Naczelnika Państwa w przedmiocie przepisów tymczasowych o obrońcach sądowych i obrońcach przy sądach pokoju z dnia 8 lutego 1919 r.* (Dziennik Praw Państwa Polskiego 1919, Nr 15, poz. 205).

nia tego zawodu – obrońcy prywatnego (jak to określają przepisy polskie) – nie było konieczne posiadanie wykształcenia prawniczego i odbycie stosownej aplikacji, wystarczało 4-klasowe wykształcenie średnie wraz ze zdaniem przy właściwym sądzie egzaminem ze znajomości prawa oraz uzyskaniem tam tzw. świadectwa do bronięcia spraw cudzych. Świadectwo to uprawniało do obrony przez okres jednego roku tylko przy sądzie, który wydał zaświadczenie i było odpłatne na rzecz skarbu państwa. Kandydat na obrońcę prywatnego musiał też spełniać warunki ogólne, jak polskie obywatelstwo, biegła znajomość języka polskiego, ukończenie 25. roku życia oraz nieposzlakowany charakter. Osoby, które na podstawie dotychczasowych przepisów pełniły funkcję obrońców prywatnych, mogły pełnić je nadal, ale ich świadectwa dopuszczenia do obrony cudzych spraw musiały zostać potwierdzone przez właściwe sądy. Obrońcy prywatni występujący przed sądami pokoju i wydziałami odwoławczymi sądów okręgowych (tj. w sprawach rozpoznawanych przez sąd okręgowy jako odwoławczy od orzeczeń sądu pokoju) nosili miano „obrońców przy sądach pokoju”, zaś występujący przed sądami okręgowymi (orzekającymi w I instancji) oraz przed sądami apelacyjnymi – „obrońców sądowych”. Do obrońców prywatnych odnosiły się niektóre przepisy dotyczące adwokatów, m.in. o zachowaniu tajemnicy służbowej, o zakazie łączenia tego zawodu z innymi zawodami, o wysokości honorarium za wykonane czynności oraz większość postanowień dotyczących postępowania dyscyplinarnego.

Obrońcy sądowi stworzyli Zrzeszenie Obrońców Sądowych, które czuwało nad interesami korporacji, a przede wszystkim przeciwdziało próbom zlikwidowania instytucji obrońców sądowych, powołanej przecież tylko tymczasowo i wyłącznie w celu poprawienia dostępu społeczeństwa do pomocy prawnej.

2. Były zabór pruski. W byłej dzielnicy pruskiej, tj. w Wielkopolsce, na Pomorzu i Górnym Śląsku, w przededniu wybuchu I wojny światowej adwokatura działała w oparciu o przepisy niemieckiej ordynacji adwokackiej z 1 lipca 1878 r.²⁹, znowelizowanej ustawą z dnia 22 maja 1910 r.³⁰ Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości podstawą funkcjonowania adwokatury na tym obszarze, aż do unifikacji ustroju adwokatury w 1932 r., pozostały nadal przepisy niemieckie, jednak dość znacznie zmienione i dostosowane przez polskiego ustawodawcę do wymogów państwa polskiego. Pierwszą tego typu regulacją polską było rozporządzenie ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 23 czerwca 1920 r. *o adwokaturze w b. dzielnicy pruskiej*, które wprowadziło poważne zmiany do niemieckiej ordynacji³¹. Przede wszystkim zmieniono zasady dotyczące dopuszczania do zawodu adwokackiego. Adwokatem w byłej dzielnicy pruskiej mógł odtąd zostać wyłącznie obywatel Rzeczypospolitej

²⁹ Reichs-Gesetzblatt z 1878 r., s. 177.

³⁰ Reichs-Gesetzblatt z 1910 r., s. 772.

³¹ Dziennik Urzędowy Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej 1920 r., Nr 34, poz. 303.

Polskiej, posiadający odpowiednie kwalifikacje. Różnie się one przedstawiały w odniesieniu do prawników z poszczególnych dzielnic Polski, musieli oni bowiem spełniać wymogi, jakie nakładało na nich ich prawo dzielnicowe, niezbędne do wykonywania zawodu adwokata, sędziego lub notariusza. I tak, prawnicy z b. dzielnicy pruskiej musieli mieć kwalifikacje do sprawowania urzędu sędziowskiego w tej dzielnicy lub do wykonywania zawodu adwokata; prawnicy z dawnego zaboru rosyjskiego musieli mieć kwalifikacje do wykonywania zawodu adwokata zdobyte zgodnie z przepisami obowiązującymi w ich dzielnicy, ale ponadto przez okres co najmniej roku musieli pracować w sądach b. dzielnicy pruskiej w charakterze asesorów lub sędziów. Ten ostatni warunek dotyczył też prawników z byłego zaboru austriackiego, którzy ponadto musieli uzyskać tamtejsze kwalifikacje do wykonywania zawodu adwokata lub notariusza.

Kolejną zmianą w stosunku do regulacji niemieckiej było dopuszczenie adwokatów do wykonywania zawodu przed sądami wszystkich instancji na terenie całego byłego zaboru pruskiego³². Przepisy nie rozstrzygały jednak kwestii występowania tamtejszych adwokatów przed Sądem Najwyższym w Warszawie. W praktyce Sąd Najwyższy dopuszczał zarówno adwokatów z byłej dzielnicy pruskiej, jak i z byłej dzielnicy austriackiej w takim samym zakresie jak adwokatów z byłej dzielnicy rosyjskiej³³.

Zmianom uległy też przepisy dotyczące postępowania dyscyplinarnego w stosunku do adwokatów.

Zachowano natomiast, choć z pewnymi zmianami, regulacje traktujące o izbach adwokackich. Izbę tworzyli wszyscy adwokaci z okręgu jednego sądu apelacyjnego. W ramach izby powoływano początkowo zarząd, lecz rozporządzeniem ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 23 czerwca 1920 r. *O adwokaturze w b. dzielnicy pruskiej* przekształcono go w wydział, składający się z 5 (gdy izba liczyła mniej niż 50 adwokatów) lub 9 (gdy izba liczyła ponad 50 adwokatów) członków. Na czele izby stał przewodniczący, zwyczajowo nazywany dziekanem, zgodnie z nazewnictwem przyjętym w *Statucie tymczasowym Palestry Państwa Polskiego*, obowiązującym na terenie b. zaboru rosyjskiego³⁴. Zwoływał on i przewodniczył posiedzeniom wydziału oraz walnych zgromadzeń, odbywających się raz do roku, najpóźniej w marcu.

Rozporządzenie ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 23 czerwca 1920 r. *O adwokaturze w b. dzielnicy pruskiej* przewidywało, że w razie utworzenia nowego sądu apelacyjnego, pierwsze zgromadzenie nowej izby adwokackiej,

³² Por. okólnik l. 106 z dnia 6 lipca 1920 r. w przedmiocie zmian przepisów niemieckiej ustawy o ustroju sądownictwa oraz adwokatury w b. dzielnicy pruskiej, [w:] *Zbiór rozporządzeń i okólników Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej z r. 1920 mających zasadnicze znaczenie dla wymiaru sprawiedliwości*, zestawili T. Stark, J. Zagórowski, Poznań 1921, s. 246-248.

³³ Zob. *Wyjaśnienie z dnia 31 sierpnia 1920 r. w przedmiocie występowania adwokatów b. dzielnicy pruskiej przed Sądem Najwyższym w Warszawie*, ibidem, s. 296-297.

³⁴ Zwraca na to uwagę E. Mazur w artykule *Organizacja adwokatury w latach 1918-1988*, „Palestra” 1988, nr 11-12, s. 21.

zwołuje prezes tego sądu i on też przewodniczy obradom (ewentualnie wyznaczony przez niego sędzia). Na terenie byłej dzielnicy pruskiej ostatecznie działały trzy izby adwokackie, odpowiadające trzem sądom apelacyjnym: w Poznaniu, Toruniu i Katowicach. Izba katowicka obejmowała tylko adwokatów zamieszkałych w górnośląskiej części województwa śląskiego, nie zaliczano do niej adwokatów zamieszkujących w części cieszyńskiej – oni mieli własną izbę, działającą w myśl dawnych przepisów austriackich. Dwie pierwsze izby dawnej dzielnicy pruskiej, poznańska i toruńska, funkcjonowały już przed I wojną światową, natomiast katowicka rozpoczęła normalną działalność dopiero w 1922 r. po uruchomieniu tamtejszego Sądu Apelacyjnego³⁵.

Na jeszcze jedną kwestię warto zwrócić uwagę przy okazji omawiania wyżej wskazanego rozporządzenia ministra b. Dzielnicy Pruskiej – kwestię urzędowego języka adwokatury. Był nim oczywiście język polski, ale z uwagi na adwokatów nie-Polaków, zezwolono na posługiwanie się czasowo również językiem niemieckim, ustanawiając równocześnie granicę czasową do dnia 1 kwietnia 1923 r. (dla górnośląskiej części okręgu Sądu Apelacyjnego w Katowicach tą granicą był 1 lipca 1926 r.). Po upływie tych terminów jednak ciągle jeszcze we wszystkich trzech izbach adwokackich działali adwokaci niewładający językiem polskim lub władający nim w sposób niewystarczający. Nie występowali wprawdzie przed sądami, ale zawarłszy spółki z adwokatami znającymi język polski, ograniczali się do załatwiania spraw biurowych. Choć były to przypadki jednostkowe, Oddział Związku Adwokatów Polskich w Poznaniu uznał za słuszne apelować do Ministerstwa Sprawiedliwości, do Komisji Kodyfikacyjnej (pracującej nad projektem nowej ordynacji adwokackiej) oraz do prezesów i prokuratorów sądów w byłej dzielnicy pruskiej w sprawie takiej zmiany tutejszej ordynacji adwokackiej, która umożliwiłaby skreślenie z listy adwokackiej wszystkich osób nieposługujących się biegle językiem polskim³⁶.

Rozporządzenie ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 23 czerwca 1920 r. *O adwokaturze w b. dzielnicy pruskiej* weszło w życie z dniem 1 sierpnia 1920 r. na tym obszarze byłej dzielnicy pruskiej, która znajdowała się wówczas w granicach państwa polskiego³⁷. Chodzi tu o tereny objęte tzw. linią demarkacyjną, czyli część województwa poznańskiego zajęta przez polskie wojska na skutek powstania oraz obszar położony poza linią demarkacyjną, a przyznany Polsce traktatem wersalskim, tj. Pomorze, pozostała część Poznańskiego oraz powiaty Dolnego Śląska, które przypadły Polsce bez plebiscytu. Na niewielkich obszarach Mazur i Powiśla, które zostały przyłączone

³⁵ O utworzeniu Sądu Apelacyjnego w Katowicach zadecydowała już śląska ustawa konstytucyjna z 1920 r., lecz oficjalną datą jego powstania był dzień 15 czerwca 1922 r. Zob. M. Materniak-Pawłowska, *Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*, Poznań 2003, s. 144-148.

³⁶ *Adwokaci nie władający językiem polskim w b. zaborze pruskim*, „Palestra” 1926, nr 12, s. 567-568.

³⁷ Szerzej na temat przejmowania wymiaru sprawiedliwości na terenie byłego zaboru pruskiego zob. M. Materniak-Pawłowska, *Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*, s. 38-46.

do Polski na mocy przeprowadzonego tam w 1920 r. plebiscytu, rozciągnięto w 1921 r. moc obowiązującą przepisów obowiązujących w byłej dzielnicy pruskiej, w tym również funkcjonujące tam uregulowania dotyczące adwokatury³⁸. Najpóźniej została przesądzona sprawa Górnego Śląska i dlatego tam najpóźniej – spośród obszarów byłej dzielnicy pruskiej – uregulowano też sprawy adwokatury. Najważniejsze było tu rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 16 czerwca 1922 r. *o adwokaturze w górnośląskiej części Województwa Śląskiego*³⁹ oraz nieco późniejsze rozporządzenie też ministra sprawiedliwości *zmieniające niektóre przepisy o adwokaturze w górnośląskiej części Województwa Śląskiego*⁴⁰.

Pierwsze z wymienionych rozporządzeń stanowiło, że adwokaci z górnośląskiej części województwa śląskiego mieli prawo występowania przed wszystkimi tamtejszymi sądami, a także przed Sądem Najwyższym we wszystkich sprawach pochodzących z górnośląskiej części województwa śląskiego. Co więcej, rozporządzenie przyznało też prawo występowania przed Sądem Najwyższym adwokatów z pozostałych obszarów byłego zaboru pruskiego, a więc potwierdziło stosowaną od dwóch lat praktykę.

Adwokaci z górnośląskiej części województwa śląskiego tworzyli własną izbę adwokacką z siedzibą w Katowicach. Tak samo jak w pozostałej części byłej dzielnicy pruskiej uregulowano tu kwestie dotyczące wydziału izby, walnego zgromadzenia i funkcji przewodniczącego izby. W okresie przejściowym, od dnia wejścia w życie rozporządzenia *O adwokaturze w górnośląskiej części Województwa Śląskiego* (a weszło ono w życie z dniem ogłoszenia, tj. 22 czerwca 1922 r.) do końca 1922 r. dopuszczono tu do wykonywania zawodu adwokatów nieposiadających obywatelstwa polskiego, o ile w dniu objęcia górnośląskiej części województwa śląskiego przez Polskę wykonywali tam swój zawód (najpóźniej od dnia 1 stycznia 1922 r.). Na uwagę zasługuje też uregulowanie zawarte w art. 8 rozporządzenia, że do dnia 31 grudnia 1925 r. minister sprawiedliwości miał prawo żądać od adwokatów górnośląskiej części województwa śląskiego sprawowania urzędów sędziów komisaryjnych lub podprokuratorów komisaryjnych przy sądach okręgowych. Należy to tłumaczyć trudnościami kadrowymi w tutejszym sądownictwie.

W 1924 r. przepisy rozporządzenia z dnia 16 czerwca 1922 *O adwokaturze w górnośląskiej części województwa śląskiego* zostały na mocy ustawy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej *O adwokaturze w okręgach sądów apelacyjnych w Poznaniu i Toruniu oraz górnośląskiej części okręgu sądu apelacyjnego*

³⁸ *Ustawa o wprowadzeniu dekretów, ustaw sejmowych i rozporządzeń Rządu oraz o dalszym uzgodnieniu ustawodawstwa na obszarze b. dzielnicy pruskiej z dnia 23 czerwca 1921 r.* (Dz. U. 1921 r., Nr 75, poz. 511, art. 5).

³⁹ Dziennik Ustaw 1922, Nr 46, poz. 402.

⁴⁰ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 1922 r. *zmieniające niektóre przepisy o adwokaturze w górnośląskiej części Województwa Śląskiego* (Dz. U. 1922, Nr 109, poz. 1009).

w *Katowicach* rozciągnięte na cały teren byłego zaboru pruskiego, a więc również na obszar okręgów sądów apelacyjnych w Poznaniu i Toruniu⁴¹. Ustawa równocześnie uchyliła rozporządzenie ministra b. Dzielnicy Pruskiej z dnia 23 czerwca 1920 r. *O adwokaturze w b. dzielnicy pruskiej* oraz rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 1922 r., zmieniające niektóre przepisy o adwokaturze w górnośląskiej części województwa śląskiego. Rozporządzenie z dnia 16 czerwca 1922 r. doznało przy tym pewnych zmian, podobnie jak niemiecka ordynacja adwokacka. Najważniejszym jednak skutkiem dla praktyki, wejścia w życie tej ustawy, było ujednoczenie ustroju adwokatury na terenie całego byłego zaboru pruskiego. Odtąd aż do unifikacji prawa o adwokaturze w 1932 r. organizacja adwokatury na obszarze byłej dzielnicy pruskiej nie doznała już większych zmian⁴².

3. Były zabór austriacki. Ziemie byłego zaboru austriackiego, które ostatecznie znalazły się w granicach II Rzeczypospolitej, a więc Galicja, Śląsk Cieszyński oraz Spisz i Orawa, podobnie jak poszczególne obszary byłego zaboru pruskiego i rosyjskiego, w różnym czasie i w różny sposób były – jak wiadomo – przyłączane do Polski⁴³.

Dla wszystkich ziem byłego zaboru austriackiego zakres polskich regulacji prawnych dotyczących ustroju adwokatury przedstawiał się bardzo skromnie. Brakuje tu właściwie przepisów dostosowujących do warunków państwa polskiego treść uregulowań pozaborczych czy zmieniających ich treść w szerszym zakresie. Do czasu unifikacji prawa o adwokaturze w 1932 r. obowiązywały więc tutaj w zasadzie niezmienione przepisy austriackie: ordynacja adwokacka z 6 lipca 1868 r.⁴⁴ oraz adwokacki statut dyscyplinarny z 1 kwietnia 1872 r.⁴⁵

Statut dyscyplinarny doznał niewielkich zmian na mocy ustawy z dnia 23 września 1922 r.⁴⁶ Dotyczyły one wysokości grzywien przewidzianych w postępowaniu dyscyplinarnym adwokatów.

W 1925 r., na podstawie ustawy sejmowej, zmian, choć też niewielkich doczekała austriacka ordynacja adwokacka. Zmiany te dotyczyły wymogów niezbędnych dla wykonywania zawodu adwokata. Zgodnie z nimi na listę

⁴¹ Ustawa z dnia 18 lipca 1924 r. *o adwokaturze w okręgach sądów apelacyjnych w Poznaniu i Toruniu oraz górnośląskiej części okręgu sądu apelacyjnego w Katowicach* (Dz. U. 1924, Nr 78, poz. 755).

⁴² Niewielkie zmiany wprowadziło rozporządzenie prezydenta RP z dnia 15 marca 1927 r. *w sprawie zmiany ustawy z dnia 18 lipca 1924 r. o adwokaturze w okręgach sądów apelacyjnych w Poznaniu i Toruniu oraz górnośląskiej części okręgu sądu apelacyjnego w Katowicach* (Dz. U. 1927 r. Nr 28, poz. 226).

⁴³ Na temat szczegółowego przebiegu przejmowania wymiaru sprawiedliwości na tych ziemiach zob. M. Materniak-Pawłowska, *Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*, s. 26-37.

⁴⁴ Reichsgesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich 1868, Nr 96.

⁴⁵ Reichsgesetzblatt für die im Reichsrat(h)e vertretenen Königreiche und Länder 1872, Nr 223.

⁴⁶ Ustawa z dnia 23 września 1922 r. *w przedmiocie zmiany niektórych postanowień statutu dyscyplinarnego dla adwokatów i kandydatów adwokackich w b. dzielnicy austriackiej* (Dz. U. 1922, Nr 87, poz. 779).

adwokatów w tej dzielnicy mógł zostać wpisany również sędzia, który na tym obszarze pracował minimum 18 lat. Ta długoletnia praktyka sędziowska zastępowała normalne wymogi stawiane przed kandydatami do zawodu adwokackiego, a więc odbycie aplikacji adwokackiej, zdanie egzaminu adwokackiego oraz zrobienie doktoratu z nauk prawnych (wymóg występujący tylko na ziemiach byłego zaboru austriackiego). Gdy sędzia miał doktorat, wystarczyła 12-letnia praktyka w zawodzie sędziowskim. Sędziowie w obydwu przypadkach nie mogli przez okres 3 lat otwierać kancelarii adwokackiej w miejscowości, w której wcześniej byli sędziami. Mogli natomiast to uczynić w innych miejscowościach na terenie byłego zaboru austriackiego⁴⁷.

Kolejna polska regulacja, czyli ustawa z dnia 23 marca 1929 r., zmieniła natomiast warunki stawiane przed osobami ubiegającymi się o wpis na listę adwokatów⁴⁸. Uchylono niezbędny dotąd warunek w postaci wcześniejszego uzyskania doktoratu z nauk prawnych. Postanowiono ponadto, że zajmowanie urzędu sędziowskiego lub prokuratorskiego przy jednym z sądów byłej dzielnicy austriackiej przez 12 lat zastępuje aplikację i egzamin adwokacki. Sędzia lub prokurator nie mógł jednak otworzyć kancelarii adwokackiej w miejscowości, w której wykonywał swój urząd wcześniej niż przed upływem 3 lat od zakończenia pracy na tym stanowisku, ale nic nie stało na przeszkodzie rozpoczęcia praktyki adwokackiej w innej miejscowości.

Ustawodawca polski, tak oszczędny w regulacjach prawnych dotyczących ustroju adwokatury w byłym zaborze austriackim, szczegółowo regulował wszelkie kwestie związane z tamtejszą taryfą za czynności adwokackie. Pierwsze tego typu uregulowanie wydano jeszcze w 1919 r.⁴⁹, kolejne w 1921 r.⁵⁰, 1922 r.⁵¹, 1923 r.⁵² i 1924 r.⁵³

⁴⁷ Ustawa z dnia 19 lutego 1925 r. w sprawie zmiany § 6 ustawy z dnia 6 lipca 1868 r. o adwokaturze w b. zaborze austriackim (Austr. Dz. Ust. P. No 96), [w:] Dz. U. 1925, nr 26, poz. 172.

⁴⁸ Wedle nie zmienionych jeszcze przepisów austriackich do zawodu adwokackiego byli dopuszczani tylko aplikanci adwokaccy, mający specjalne kwalifikacje praktyczne i naukowe w postaci 7-letniej praktyki w sądzie i adwokaturze oraz w postaci doktoratu nauk prawnych, a nadto po złożeniu egzaminu adwokackiego, którego zakres był znacznie szerszy od egzaminu sędziowskiego i notarialnego. Wyjątkowo dopuszczano też do adwokatury byłych sędziów, ale tylko takich, którzy przez co najmniej 5 lat pełnili funkcje przewodniczących w trybunale, czyli w praktyce były sędzia mógł wykonywać zawód adwokacki najprędzej po około 20 latach służby sędziowskiej. Z przywileju pracy w adwokaturze nie mogli jednak korzystać sędziowie, zwolnieni ze służby państwowej w drodze dyscyplinarnej bądź przeniesieni w stan spoczynku niedobrowolnie.

⁴⁹ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 9 grudnia 1919 r. dotyczące nowej taryfy adwokackiej dla b. zaboru austriackiego (Dz. U. 1920, Nr 1, poz. 1)

⁵⁰ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 10 marca 1921 r. w przedmiocie podwyższenia taryfy adwokackiej dla b. dzielnicy austriackiej (Dz. U. 1921, Nr 26, poz. 153).

⁵¹ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 17 listopada 1922 w przedmiocie zmiany taryfy adwokackiej obowiązującej w b. zaborze austriackim (Dz. U. 1922, Nr 108, poz. 1002).

⁵² Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 18 października 1923 r. w przedmiocie zmiany taryfy adwokackiej, obowiązującej w b. zaborze austriackim (Dz. U. 1923, Nr 110, poz. 876).

⁵³ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 5 maja 1924 r. o zmianie taryfy adwokackiej obowiązującej w b. zaborze austriackim (Dz. U. 1924, Nr 40, poz. 433).

Na terenie byłego zaboru austriackiego istniały w omawianym okresie następujące izby adwokackie: w okręgu Sądu Apelacyjnego w Krakowie – krakowska, w okręgu Sądu Apelacyjnego we Lwowie – lwowska, samborska i przemyska, a w cieszyńskiej części okręgu Sądu Apelacyjnego w Katowicach – cieszyńska⁵⁴. Po wejściu w życie rozporządzenia z dnia 1 października 1932 r. *Prawo o ustroju adwokatury* zlikwidowano izby samborską i przemyską (ich okręgi włączono do obszaru działania izby lwowskiej) oraz izbę cieszyńską, którą połączono z katowicką (dotąd było to niemożliwe, gdyż adwokatura w cieszyńskiej części województwa śląskiego opierała swoją organizację na przepisach austriackich, a adwokatura górnośląskiej części województwa śląskiego – na przepisach niemieckich).

Stan liczebny adwokatury małopolskiej był bardzo wysoki, szczególnie w okręgach izb adwokackich we Lwowie i Krakowie. Można tu było nawet mówić o pewnym przepełnieniu w tym zawodzie, co miało swoje zarówno dobre, jak i złe strony. Dodatnią stroną był łatwiejszy niż w pozostałych byłych dzielnicach Polski dostęp społeczeństwa do pomocy prawnej i to bez konieczności uciekania się do takich rozwiązań, jak np. powołanie instytucji obrońców sądowych, jak to miało miejsce w byłym zaborze rosyjskim. Ujemną stroną przepełnienia adwokatury małopolskiej była z pewnością jej postępująca pauperyzacja, a co za tym idzie – ostra i nieraz bezpardonowa konkurencja⁵⁵.

Jeśli chodzi o liczebność adwokatury byłego zaboru austriackiego, to na drugim biegunie pozostawała izba cieszyńska z niewielką liczbą adwokatów. Jednak tutejsi adwokaci, choć tak nieliczni, wykazali, szczególnie zaraz po zakończeniu I wojny, dużą aktywność⁵⁶. Nie czekając bowiem na ostateczne rozwiązania międzynarodowe dotyczące przynależności państwowej Śląska Cieszyńskiego, podjęli działania zmierzające do zorganizowania swojej działalności zawodowej i korporacyjnej. Tutaj, podobnie jak w Galicji, obowiązywały przepisy austriackie dotyczące adwokatury. Opierając się na nich, Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego, rozporządzeniem z dnia 26 sierpnia 1919 r. powołała Izbę Adwokacką w Cieszynie, zaliczając do niej wszystkich adwokatów i kandydatów adwokackich z okręgu sądowego cieszyńskiego⁵⁷. Nowa izba rozpoczęła działalność w dniu 30 września 1919 r.

Pierwsza zmiana prawna wprowadzona na terenie Śląska Cieszyńskiego odnosząca się do adwokatów dotyczyła taryfy adwokackiej. Wprowadziła ją Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego 13 stycznia 1920 r. w formie rozporządzenia⁵⁸, opartego na przepisach austriackiej ustawy z dnia 26 marca 1890 r.⁵⁹

⁵⁴ Zob. E. Mazur, *Organizacja adwokatury w latach 1918-1988*, s. 20-41.

⁵⁵ Zob. B. Blumenfeld, *Adwokatura małopolska*, „Palestra” 1927, nr 1, s. 20-26.

⁵⁶ Zob. J.S. Konic, *Wprowadzenie sądownictwa polskiego na Śląsku Cieszyńskim (Kartka z dziejów naszego odrodzonego sądownictwa)*, „Palestra” 1961, nr 2, s. 62-63.

⁵⁷ Dz. Urz. R. N. Ks. Cieszyńskiego 1919, Nr 14, poz. 161.

⁵⁸ Ibidem, 1920, Nr 1, poz. 8.

⁵⁹ Reichsgesetzblatt für die im Reichsrat(h)e vertretenen Königreiche und Länder 1890, Nr 58.

II. Prace nad unifikacją prawa o adwokaturze. Już od początku istnienia II Rzeczypospolitej oczywisty był fakt, że adwokatura – podobnie zresztą jak wszystkie inne sfery życia państwowego – powinna działać według jednej organizacji, obowiązującej na terenie całego państwa. I choć prace nad unifikacją rozpoczęły się już właściwie krótko po odzyskaniu niepodległości, swój finał znalazły dopiero ponad 12 lat później.

Podobnie jak środowisko adwokatów warszawskich przyczyniło się do powstania *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*, tak później adwokaci już wszystkich dzielnic chcieli przyczynić się do powstania wspólnej, ogólnopaństwowej regulacji. Prace toczyły się więc nie tylko w Warszawie, ale też w Krakowie, Lwowie, Poznaniu i Wilnie. Koordynacją tych prac zajęła się Rada Naczelna Adwokacka, do której na początku 1922 r. wpłynęła odezwa Komisji Kodyfikacyjnej, informująca środowisko o formalnym rozpoczęciu przez Komisję prac nad nowym statutem oraz apelująca o wskazanie postulatów samej palestry⁶⁰.

Pod koniec 1925 r. Jan Jakub Litauer, dotychczasowy wiceprezes Sekcji Postępowania Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej, objął referat, który miał się zająć przygotowaniem jednolitego dla całego państwa projektu ordynacji adwokackiej. Przystąpił niezwłocznie do przygotowania wstępnego projektu, którego celem było stworzenie płaszczyzny do dalszych rozmów ze środowiskiem adwokackim o kształcie przyszłego prawa. W związku z tym, w dniach od 6 lutego do 12 czerwca 1927 r. toczyły się w Warszawie pod przewodnictwem Litauera narady z udziałem adwokatów reprezentujących stanowisko Rady Naczelnej Adwokackiej, poszczególnych izb adwokackich, Związku Adwokatów Polskich i Ministerstwa Sprawiedliwości. Omawiano m.in. zagadnienia dotyczące pozycji Rady Naczelnej Adwokackiej – jako najwyższego organu adwokatury; sprawy związane z postępowaniem dyscyplinarnym, sądami dyscyplinarnymi i karami dyscyplinarnymi; kwestie związane z aplikacją adwokacką; sprawy łączenia adwokatury z notariatem oraz wiele innych problemów funkcjonowania palestry. W trakcie tych narad wyływały kwestie od dawna nurtujące środowisko adwokackie, były one też okazją do toczenia sporów i przedstawiania rozmaitej argumentacji. Na przykład na naradzie międzyizbowej w dniach od 26 do 27 lutego 1927 r. rozpatrywano sprawy honorarium adwokackiego i taksy adwokackiej, sprawę łączenia adwokatury i notariatu oraz problem przepełnienia w adwokaturze. W pierwszej z tych spraw powołano ostatecznie specjalną podkomisję pod przewodnictwem Jerzego Trammera, która miała gruntownie opracować wszystkie problemy związane z honorarium i taksą adwokacką. Sprawa łączenia adwokatury z notariatem podzieliła uczestników spotkania. Przedstawiciele adwokatury z b. zaboru pruskiego (gdzie, jak wiadomo, takie rozwiązanie funkcjonowało od dawna) przedstawiali argumenty przemawiające za wprowadzeniem na

⁶⁰ Zob. M. Grabski, *Adwokatura w Polsce odrodzonej*, „Palestra” 1995, nr 3-4, s. 173.

obszarze całego państwa tego rozwiązania. Inne środowiska adwokackie, w tym przedstawiciele Rady Naczelnej Adwokackiej oraz reprezentanci izb z pozostałych byłych zaborów, wypowiadali się przeciwko temu rozwiązaniu. Ich najważniejszym argumentem było to, że funkcja notariusza – jako urzędnika państwowego – nie pozostaje w zgodzie z wolnym zawodem adwokackim. Wreszcie, długotrwałą i ożywioną dyskusję wywołała sprawa przepełnienia zawodu adwokackiego. W jej trakcie podnoszono kwestię konieczności ograniczenia dostępu do zawodu czy zwiększenia wymogów stawianych kandydatom, a także prawidłowego rozmieszczenia adwokatów, gdyż nie na całym obszarze państwa problem przepełnienia w ogóle występował. Środowisko wypowiedziało się też kolejny raz w sposób wyraźny przeciwko istnieniu instytucji obrońców sądowych (istniejących tylko na terenie byłego zaboru rosyjskiego) i powoływaniu w przyszłości tego typu „surogatów” pomocy prawnej⁶¹. Ostatnia narada odbyła się w dniach od 11 do 12 czerwca 1927 r. Jej głównym przedmiotem było omówienie warunków dopuszczania do zawodu adwokackiego, a w szczególności wypowiedzenie się w takich kwestiach, jak: specjalne kwalifikacje naukowe kandydata, czyli doktorat (przeciwko, któremu wypowiedzieli się niemal wszyscy obecni), wymagania etyczne stawiane przed kandydatami oraz czas trwania i tryb przeprowadzania aplikacji adwokackiej⁶².

W trakcie narad okazało się, że stanowiska poszczególnych izb adwokackich w kolejno omawianych kwestiach były na ogół rozbieżne. Wynikało to oczywiście z różnicy tradycji prawnych, z którymi byli związani adwokaci z różnych dzielnic, ale utrudniało dojście do porozumienia i wspólnych wniosków. Jedynie odnośnie do konieczności istnienia nadal Naczelnej Rady Adwokackiej osiągnięto jednomyślność, uznając organ ten za absolutnie niezbędny dla prawidłowego funkcjonowania adwokatury, a jednocześnie scalający środowisko – tak różniące się pod wszystkimi właściwie względami⁶³.

Pod koniec 1927 r., w myśl przeprowadzonych rozmów i powziętych przez środowisko adwokackie wniosków, Jan Jakub Litauer przy współpracy Jerzego Trammera (prezydenta Izby Adwokackiej w Krakowie i członka Komisji Kodyfikacyjnej) – jako koreferenta, opracował projekt ustawy o ustroju adwokatury. Krótko potem, na początku 1928 r. projekt został wydrukowany

⁶¹ Zob. [brak nazwiska autora], *Z prac nad jednolitą organizacją adwokatury w państwie*, „Palestra” 1927, nr 3, s. 130-132.

⁶² Zob. [brak nazwiska autora], *Z prac nad jednolitą organizacją adwokatury w państwie*, „Palestra” 1927, nr 9, s. 410-411.

⁶³ Starano się oczywiście o wypracowanie wspólnego stanowiska całego środowiska adwokackiego, ale żeby prace mogły posuwać się do przodu, trzeba było przyjąć model rozwiązywania spornych kwestii w razie niemożności osiągnięcia porozumienia. W takich sytuacjach ostateczna decyzja należała do Komisji Kodyfikacyjnej. Zob. też *Komunikat prasowy o stanie prac kodyfikacyjnych, ogłoszony na konferencji prasowej Sekretariatu Generalnego Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 21 października 1927 r.*, „Palestra” 1927, nr 10, s. 452-454.

w wydawnictwie „Komisja Kodyfikacyjna”⁶⁴ i rozesłany sądom oraz izbom adwokackim, by wyraziły swoje o nim zdanie⁶⁵. Opinie środowisk prawniczych były na ogół przychylne i nawet za granicą (w Niemczech czy Austrii) pojawiły się głosy zainteresowania projektem, zwłaszcza polskim przeciw rozwiązaniem (jeszcze z czasów *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*) w postaci powołania Rady Naczelnej Adwokackiej.

W międzyczasie, w Komisji Kodyfikacyjnej, przy Sekcji Postępowania Cywilnego, powołano specjalną podkomisję przygotowawczą dla opracowania ordynacji adwokackiej, która miała kontynuować prace nad projektem. Jej przewodniczącym został Franciszek Ksawery Fierich, a członkami Jan Jakub Litauer (jako referent), Jerzy Trammer (jako koreferent) oraz Wiktoryn Mańkowski i Henryk Konic. Podkomisja w tym składzie zebrała się tylko na trzech posiedzeniach, gdyż we wrześniu 1928 r. zmarł Franciszek Ksawery Fierich. Jego miejsce w podkomisji zajął Wiktoryn Mańkowski, zaś nowym członkiem został Stanisław Wróblewski. W tym nowym składzie podkomisja odbyła 4 posiedzenia i znowu jej skład, na skutek śmierci Wiktoryna Mańkowskiego (w grudniu 1928 r.), uległ zmianie. Przewodniczącym został wówczas Stanisław Wróblewski. Dalsze prace toczyły się już bardzo intensywnie. Do maja 1929 r. odbyto 21 posiedzeń i w dniu 15 maja 1929 r. projekt został ostatecznie przyjęty w podkomisji w tzw. pierwszym czytaniu. Projekt w tej wersji został rozesłany do izb adwokackich, Związku Adwokatów Polskich oraz do członków Sekcji Postępowania Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej. Nadesłane uwagi posłużyły do wprowadzenia zmian, które podkomisja rozważała na kolejnych posiedzeniach odbytych pomiędzy 1 lipca 1930 a 26 września 1931 r., w trakcie tzw. drugiego czytania⁶⁶. Wówczas jednak skład podkomisji był już inny. W miejsce Jerzego Trammera wszedł Maurycy Allerhand, a szeregi podkomisji zasilili też członkowie Sekcji Postępowania Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej Witold Prądzyński i Bronisław Stelmachowski.

W dniu 26 września 1931 r. podkomisja musiała też zaopiniować, przygotowany nieoczekiwanie w Ministerstwie Sprawiedliwości, zupełnie nowy projekt dotyczący ustroju adwokatury. Tej opinii już jednak nie uwzględniono, z uwagi na tempo forsowania projektu ministerialnego w Sejmie.

Tymczasem podkomisja zakończyła przygotowania swojego projektu, ostatnie posiedzenie odbyło się w Krakowie w dniu 10 października 1931 r. z udziałem dodatkowo Józefa Skąpskiego (adwokata krakowskiego i byłego członka Komisji Kodyfikacyjnej) i było to tzw. trzecie czytanie. Tak dobiegły końca prace podkomisji nad projektem. Został on następnie przekazany sekre-

⁶⁴ Komisja Kodyfikacyjna, Sekcja Postępowania Cywilnego, 1928, t. I, z. 4.

⁶⁵ Projekt był też przedmiotem dwudniowych bardzo szczegółowych obrad Zarządu Głównego Związku Adwokatów Polskich, które się odbyły w dniach od 25 do 26 lutego 1928 r. we Lwowie. Por. *Projekt ustawy o ustroju adwokatury państwa polskiego*, „Palestra” 1928, nr 2, s. 89.

⁶⁶ Zob. S. Peszyński, *Z prac Komisji Kodyfikacyjnej*, „Palestra” 1930, nr 10-11, s. 502-503.

tarzowi generalnemu Komisji Kodyfikacyjnej do dalszego trybu postępowania. Z uwagi jednak na działania legislacyjne podjęte w ramach Ministerstwa Sprawiedliwości i przygotowany tam odrębny projekt, o którym wyżej była mowa, przesłany sejmowi już w dniu 25 września 1931 r., na podstawie uchwały Rady Ministrów (a w dniu 29 września jako druk sejmowy Nr 338 rozesłany posłom i wniesiony do porządku dziennego posiedzenia Sejmu), projekt przygotowywany od lat w Komisji Kodyfikacyjnej, miał małe szanse stać się w przyszłości prawem⁶⁷.

Wiele różni te dwa równoległe ukończone projekty prawa o ustroju adwokatury: projekt Komisji Kodyfikacyjnej i projekt Ministerstwa Sprawiedliwości. Całkowicie odmienny był tryb ich przygotowania. Prace Komisji Kodyfikacyjnej nad projektem trwały wiele lat, na co złożyło się wiele czynników. Przede wszystkim Komisja Kodyfikacyjna na każdym etapie przygotowywania projektu konsultowała się w sposób szczegółowy z przedstawicielami środowiska adwokackiego oraz innych środowisk prawniczych. Ponadto celem twórców tego projektu było stworzenie prawa, które będzie zgodne z innymi równoległe powstającymi regulacjami, zwłaszcza z *Prawem o ustroju sądów powszechnych*, które wydano w 1928 r. oraz z jednolitymi procedurami: karną z 1928 r. i cywilną z 1930 r. Takie zresztą wskazówki otrzymała Komisja Kodyfikacyjna z samego Ministerstwa Sprawiedliwości. Projekt ten był wynikiem pracy najwybitniejszych prawników polskich oraz oparty na doświadczeniu uwagach wszystkich izb adwokackich w Polsce. Warto też dodać, że prace nad tym projektem odbywały się przy stałym udziale delegata Ministerstwa Sprawiedliwości, z którego wnioskami wszystkie przepisy prawne były uzgadniane. Treść projektu Komisji Kodyfikacyjnej nie stanowiła więc zaskoczenia ani dla środowisk prawniczych, ani dla Ministerstwa Sprawiedliwości, czy nawet innych zainteresowanych osób, gdyż przebieg prac i główne problemy kolejno rozpatrywane, były na bieżąco omawiane w ogólnodostępnych czasopismach prawniczych.

Projekt ministerialny powstał natomiast w całkowitej tajemnicy, niespodziewanie i bez udziału przedstawicieli adwokatury i sądownictwem, nie był oparty na wcześniejszych konsultacjach i naradach. Jego treść nie została przedstawiona do zaopiniowania środowiskom prawniczym, a zapoznać się z nią mogła tylko podkomisja przygotowawcza dla opracowania ordynacji adwokackiej Komisji Kodyfikacyjnej i to na krótko przed przekazaniem projektu do sejmu. Tak więc opinia podkomisji, której zażądano w sprawie projektu, nie została w ogóle wzięta pod uwagę. Działanie Ministerstwa Sprawiedliwości mogło budzić zrozumiałe kontrowersje, zwłaszcza że przez lata trwała jego współpraca z Komisją Kodyfikacyjną w sprawie projektu. Ministerstwo Sprawiedliwości konsultowało poszczególne rozwiązania, a nawet

⁶⁷ Zob. *Prace Komisji Kodyfikacyjnej nad projektem ustawy o adwokaturze, informacje udzielone przez głównego referenta projektu Jana Jakuba Litauera*, „Palestra” 1931, nr 10-11, s. 524-527.

nawoływało Komisję do braku pośpiechu w pracach legislacyjnych, słusznie zwracając uwagę na to, by przygotowywany projekt był zgodny z innymi regulacjami i nie wymagał później szybkich zmian. Tymczasem w tajemnicy i w pośpiechu Ministerstwo przygotowywało własny projekt, który został wniesiony do sejmu, a następnie zawiadomiło Komisję Kodyfikacyjną pismem z dnia 8 października 1931 r, iż uważa jej kilkuletnią pracę na projektem ustroju adwokatury za bezprzedmiotową⁶⁸.

Obydwa projekty różnią się jednak przede wszystkim przyjętymi rozwiązaniami. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej stawiał na szeroki samorząd zawodowy, a ponieważ bardzo korzystnie w wieloletniej już praktyce wypadły rozwiązania przyjęte w *Statucie tymczasowym Palestry Państwa Polskiego*, więc zrozumiałe było, że Komisja przyjęła rozwiązania tego właśnie aktu prawnego za podstawę dalszych prac nad samorządem. Samorząd więc miał się opierać na radach adwokackich, działających we wszystkich izbach adwokackich, oraz Radzie Naczelnej Adwokackiej – jako zwierzchnim organie adwokatury. Takie rozwiązanie służyło rzeczywistej unifikacji adwokatury i stwarzało szansę na wykształcenie jednolitego typu adwokata w Polsce. Projekt ten przewidywał też nieco szerszy niż w *Statucie tymczasowym Palestry Państwa Polskiego* zakres nadzoru państwowego nad działalnością rad adwokackich i Rady Naczelnej, sprawowany przez ministra sprawiedliwości.

Projekt ministerialny – zgodnie z duchem politycznym czasów sanacyjnych – miał na celu maksymalnie jak najściślejsze podporządkowanie palestry organom władzy i osłabienie niezależności korporacji, m.in. przez odmienną budowę samorządu⁶⁹. Nie przewidywał on istnienia Rady Naczelnej Adwokackiej, a samorząd miał istnieć tylko w oparciu o poszczególne rady adwokackie. Każda izba miała stanowić oddzielną jednostkę samorządową, podporządkowaną bezpośrednio właściwemu sądowi apelacyjnemu (okręg izby adwokackiej odpowiadał okręgowi sądu apelacyjnego). Brak zwierzchniego organu adwokatury, który uzgadniałby działalność izb adwokackich, stanowił przeszkodę dla pełnej unifikacji adwokatury i sprzyjał dalszemu pogłębianiu różnic⁷⁰. Zakres uprawnień samorządu został też znacznie zmniejszony w stosunku do projektu Komisji Kodyfikacyjnej. W odmienny sposób ujęto kwestię nadzoru państwowego nad adwokaturą. Miał go sprawować minister sprawiedliwości, ale też prezesi właściwych sądów apelacyjnych oraz kolegia administracyjne przy tych sądach⁷¹. Wśród z najbardziej krytykowanych rozwiązań projektu ministe-

⁶⁸ Zob. A. Mogilnicki, *Odpowiedzialność dyscyplinarna według projektu ustawy o ustroju adwokatury*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1931, nr 45, s. 649-652.

⁶⁹ Zob. *Projekt ustawy o ustroju adwokatury wniesiony na Sejm dnia 29 września 1931 r.*, Poznań 1931.

⁷⁰ L. Domański, *Unifikacja adwokatury polskiej według projektu rządowego ustawy o ustroju adwokatury*, „Palestra” 1931, nr 10-11, s. 480-486.

⁷¹ J. Nowodworski, *Nadzór państwowy nad adwokaturą (Uwagi na tle rządowego projektu ustawy o ustroju adwokatury)*, „Palestra” 1931, nr 10-11, s. 486-489.

rialnego były kwestie związane z odpowiedzialnością dyscyplinarną adwokatów. Ponieważ nie przewidziano powołania Rady Naczelnej Adwokackiej, więc w II instancji w sprawach dyscyplinarnych (I instancja to sąd dyscyplinarny izby adwokackiej) miały orzekać sądy apelacyjne w składzie wyłącznie sędziowskim. Ale jak to w piśmiennictwie ówczesnym określano „punktem kulminacyjnym” projektu, czy też jego „osobliwością”⁷², był „kagańcowy”⁷³ artykuł 82. Jest on na tyle wymowny, że warto przytoczyć jego treść:

„Adwokat, który w piśmie lub w przemówieniu wykroczy przeciw prawu, dobrym obyczajom, spokojowi lub bezpieczeństwu publicznemu, albo okaże zuchwałę nieposzanowanie władzy, może być skazany bezzwłocznie przez sąd, rozpoznający daną sprawę, na jedną z kar dyscyplinarnych, przewidzianych w art. 49. Orzeczenie sądu jest natychmiast wykonalne, jednak, jeżeli zapadło w sądzie pierwszej lub drugiej instancji, służy od niego odwołanie do Sądu Najwyższego w ciągu dwóch tygodni od ogłoszenia lub doręczenia. Przepis niniejszy nie wyłącza stosowania przepisów o utrzymaniu powagi sądu”.

Wspomniany w przepisie art. 49 projektu przewidywał następujące kary dyscyplinarne: upomnienie, naganę, zawieszenie w czynnościach adwokata na czas do jednego roku i wreszcie – skreślenie z listy adwokatów.

Bez wątpienia projekt ministerialny ograniczał swobodę wykonywania zawodu i pod znakiem zapytania stawiał niezależność samorządu adwokackiego. Nie dziwi zatem ostra i natychmiastowa reakcja środowiska. W prasie i czasopismach prawniczych całej Polski ukazały się artykuły krytykujące poszczególne rozwiązania projektu oraz liczne głosy wyrażające obawy o losy adwokatury⁷⁴. Poszczególne rady adwokackie wystosowywały do Rady Naczelnej Adwokackiej memoriały utrzymane w tonie głębokiego zaniepokojenia. Powtarzały się postulaty, by projekt ministerialny zastąpić projektem Komisji Kodyfikacyjnej.

⁷² A. Mogilnicki, *Odpowiedzialność dyscyplinarna według projektu ustawy o ustroju adwokatury*, s. 651.

⁷³ K. Sterling, *Artykuł kagańcowy*, „Palestra” 1931, nr 10-11, s. 463-467.

⁷⁴ H. Konic (prezes Naczelnej Rady Adwokackiej) stwierdzał: „projekt zamierza przekreślić niezależność stanu obrończego oraz projekt zmierza do obniżenia powagi stanu, do uczynienia zeń jakiegoś podległego sądom organu”, [w]: „Gazeta Sądowa Warszawska, 1931, nr 41, s. 581-583; J. Zaściński (dziekan Rady Adwokackiej w Łucku): „unifikacja adwokatury w Państwie, co musi być celem nowej ordynacji, staje się niewykonalną”, [w]: „Palestra” 1931, nr 10-11, s. 535; profesor W. Komarnicki: „Jako rezultat ewentualnego wprowadzenia w życie tego projektu będzie niewątpliwie pogorszenie wymiaru sprawiedliwości, a w ten sposób społeczeństwo i państwo będą bardziej od samych adwokatów poszkodowane”, [w]: „Kurier Warszawski” z dnia 17 października 1931 r.; C. Biafaszewicz: „Sądzimy, że w swym zasadniczym ujęciu obalenia samorządu adwokackiego jest on aktem natury politycznej, wywołanym niemożnością pogodzenia dzisiejszego ustroju Polski z niezależnym stanem adwokackim”, [w]: *Zamach na niezawisłość adwokatury*, „Palestra” 1931, nr 10-11, s. 509. Podobnych wypowiedzi można przytoczyć znacznie więcej, najczęściej powtarzana obawa dotyczyła przyszłego uzależnienia adwokatury od władz państwowych i od sądów. Większość wypowiedzi jednoznacznie wskazywała na konieczne i niezbędne zmiany w projekcie, ale pojawiały się też głosy nawołujące do powrotu do projektu Komisji Kodyfikacyjnej.

Te głosy krytyki odniosły skutek, choć nie pełny. Projekt ministerialny bowiem, a nie projekt Komisji Kodyfikacyjnej, stał się wkrótce obowiązującym prawem, ale zanim to nastąpiło doznał dość poważnych zmian. W dniu 7 października 1932 r. prezydent Rzeczypospolitej wydał go w formie rozporządzenia *Prawo o ustroju adwokatury*⁷⁵.

III. Regulacje prawne wydane w latach 1932-1938. *Prawo o ustroju adwokatury* weszło w życie w dniu 1 listopada 1932 r. na obszarze całego państwa. Składało się ze 130 artykułów, podzielonych na 9 rozdziałów zatytułowanych kolejno: postanowienia ogólne, warunki przyjęcia do adwokatury, obowiązki i prawa adwokatów, ustrój i działalność izb adwokackich, Naczelna Rada Adwokacka, nadzór państwowy, odpowiedzialność dyscyplinarna, aplikanci adwokaccy oraz przepisy przechodnie i końcowe.

Według rozporządzenia adwokaci byli *rzecznikami prawa i słuszności*⁷⁶, a ich praca polegała na udzielaniu porad prawnych oraz obronie i zastępstwie stron przed sądami i urzędami. Przyjęto zasadę jednolitości zawodu adwokata, nie wprowadzając podziału według pełnionych funkcji i zadań, jak to miało miejsce w niektórych państwach.

Ogólne warunki przyjęcia do adwokatury pozostały podobne do tych w *Statucie tymczasowym Palestry Państwa Polskiego* i należały do nich: obywatelstwo polskie oraz pełnia praw cywilnych i obywatelskich; nieskazitelność charakteru; znajomość języka polskiego, ukończone prawnicze studia uniwersyteckie na krajowym uniwersytecie, odbycie aplikacji adwokackiej oraz zdanie egzaminu adwokackiego. Główne różnice wynikały ze skasowania przygotowawczej aplikacji sądowej i zastąpienie jej wyłącznie aplikacją adwokacką oraz znacznego rozszerzenia kręgu osób uprawnionych do swobodnego przejścia do adwokatury⁷⁷. Nowe *Prawo o ustroju adwokatury* zmieniło zasady dotyczące przygotowania do zawodu. Jak już była o tym mowa, zniesiono obowiązkową dotychczas aplikację sądową, poprzedzającą aplikację adwokacką, i wprowadzono jednolitą pięcioletnią aplikację adwokacką.

⁷⁵ Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. *Prawo o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1932, Nr 86, poz. 733).

⁷⁶ Art. 15 *Prawa o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1932, Nr 86, poz. 733).

⁷⁷ *Prawo o ustroju adwokatury* otworzyło swobodny dostęp do adwokatury sędziom, prokuratorom, podprokuratorom, mającym co najmniej dwuletnią praktykę na tych stanowiskach; profesorom i docentom nauk prawnych w polskich szkołach akademickich, urzędnikom Prokuraturii Generalnej, którzy złożyli egzamin referendarski i mają za sobą co najmniej 2 lata służby referendarskiej oraz osobom, które odpowiadały warunkom wymaganym do objęcia stanowiska sędziego i miały co najmniej 2 lata państwowej służby referendarskiej na stanowiskach o charakterze prawniczym. Wszystkie osoby spełniając powyższe warunki nie musiały kończyć aplikacji adwokackiej ani składać egzaminu adwokackiego (art. 10 i 11). To rozwiązanie budziło dość poważne zastrzeżenia w środowisku adwokackim dwojakiego rodzaju: pierwsze wiązały się z obawą o należyte wykonywanie zawodu przez osoby nieodbywające przecież aplikacji adwokackiej, drugie – ze zbyt łatwym powiększaniem się, już i tak rozrośniętych szeregów adwokatury. Zob. S. Urbanowicz, *Nowe Prawo o ustroju adwokatury*, „Palestra” 1932, nr 3-4, s. 102-103.

W trakcie jej trwania aplikant był zobowiązany do pracy w kancelarii swojego patrona, który wcześniej zgodził się przyjąć go na praktykę do swojej kancelarii, oraz do udziału w zajęciach organizowanych przez właściwą radę adwokacką. Po odbyciu aplikacji, aplikant przystępował do egzaminu adwokackiego przed komisją egzaminacyjną, działającą przy radzie adwokackiej, w której skład wchodził dziekan lub wicedziekan rady adwokackiej, dwaj sędziowie sądu apelacyjnego delegowani przez prezesa właściwego sądu apelacyjnego oraz dwaj adwokaci delegowani przez radę adwokacką.

Pod względem zapewnienia adwokatom należytych warunków w zakresie swobody wykonywania zawodu, *Prawo o ustroju adwokatury* dość znacznie odbiegało od swego ministerialnego pierwowzoru. Zachowano tajemnicę zawodową adwokata oraz wolność słowa i pisma. Zniknął osławiony już art. 82 projektu ministerialnego o odpowiedzialności adwokatów bezpośrednio przed sądami rozpoznającymi daną sprawę. W art. 24 *Prawa o ustroju adwokatury* jest mowa już tylko o tym, że nadużycie wolności słowa i pisma stanowiące zniewagę podlegało ukaraniu w drodze dyscyplinarnej, a stanowiące inne przestępstwo mogło podlegać ukaraniu również w drodze sądowej, ale tylko wówczas, gdy pokrzywdzony uzyskał uprzednio zezwolenie składu sądu, przed którym nadużycie zostało popełnione. Wśród dalszych uprawnień adwokata nowe przepisy wymieniały prawo do honorarium według umowy, a w razie jej braku – według przepisów o wynagrodzeniu adwokackim. Adwokat mógł też bez podania powodu odmówić pomocy prawnej. Rozporządzenie nałożyło na adwokatów obowiązek niesienia bezpłatnej pomocy prawnej z urzędu.

Najistotniejsze z punktu widzenia niezależności adwokatury były przepisy regulujące działanie samorządu zawodowego. W tym zakresie *Prawo o ustroju adwokatury* znacznie odbiega od pierwotnego, ostro krytykowanego projektu ministerialnego. Wprowadzono jednolity samorząd zawodowy z Naczelną Radą Adwokacką – jako przedstawicielką całej adwokatury oraz samorządowymi izbami adwokackimi. Zarówno Naczelna Rada Adwokacka, jak i każda izba miały odrębną osobowość prawną. Zakres działania samorządu został tak samo określony jak w projekcie ministerialnym i obejmował: wpis na listę adwokatów i aplikantów adwokackich oraz wykreślenie z tej listy; nadzór nad działalnością zawodową członków adwokatury oraz ustalanie i krzewienie zasad etyki adwokackiej; sądownictwo dyscyplinarne; sądownictwo polubowne w sporach między adwokatami oraz adwokatów z klientami; kierowanie wykształceniem zawodowym aplikantów adwokackich; wyznaczanie z urzędu obrońców i zastępców stron, o ile przepisy postępowania sądowego nie stanowią inaczej; administrację izb, zarząd ich majątkiem oraz organizację wzajemnej pomocy i przedstawicielstwo interesów zawodowych⁷⁸.

⁷⁸ Art. 3 *Prawa o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1932, Nr 86, poz. 733).

Pierwszym stopniem samorządu adwokackiego były izby adwokackie, obejmujące wszystkich adwokatów mających swoją siedzibę w okręgu jednego sądu apelacyjnego. Organami izby były: walne zgromadzenie adwokatów, rada adwokacka i sąd dyscyplinarny. Walne zgromadzenie miało za zadanie wybór członków rady adwokackiej i Naczelnej Rady Adwokackiej; wybór członków sądu dyscyplinarnego izby; zatwierdzanie sprawozdania rocznego i zamknięcia rachunkowego, przedstawionego przez radę adwokacką; uchwalanie budżetu izby, wysokości składki wpisowej i rocznej na potrzeby izby oraz statutów wzajemnej pomocy, a także stanowanie uchwał w sprawach ogólnych, należących do działania rady adwokackiej⁷⁹. Rada adwokacka była wybierana na walnym zgromadzeniu izby i jej kadencja trwała rok, począwszy od dnia 1 grudnia. Na pierwszym swoim posiedzeniu wybierała spośród swoich członków: dziekana, wicedziekana, sekretarza, skarbnika i rzeczników dyscyplinarnych. Dziekan reprezentował radę adwokacką, kierował jej pracami i przewodniczył posiedzeniom. W okresie obowiązywania *Prawa o ustroju adwokatury* z 1932 r. istniały następujące izby adwokackie: w Katowicach, Krakowie, Lublinie, Lwowie, Poznaniu, Toruniu⁸⁰, Warszawie i Wilnie.

Drugim stopniem samorządu adwokackiego była wspólna dla wszystkich izb w Polsce Naczelna Rada Adwokacka. Członków Naczelnej Rady Adwokackiej wybierały walne zgromadzenia poszczególnych izb na okres jednego roku, a kadencja rozpoczynała się również z dniem 1 grudnia. Na pierwszym posiedzeniu Naczelna Rada Adwokacka wybierała spośród siebie prezesa, 2 wiceprezesów, sekretarza, skarbnika i rzeczników dyscyplinarnych. Jej organem wykonawczym był Wydział Wykonawczy, składający się z prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej i 9 członków wybieranych przez Naczelną Radę Adwokacką ze swego grona. Do zakresu działania Naczelnej Rady Adwokackiej należał: nadzór nad działalnością rad adwokackich; rozstrzyganie zażaleń na uchwały rad adwokackich; ustalanie jednolitych zasad wytycznych wykonywania samorządu i zawodu adwokackiego oraz organizacji zawodowego kształcenia aplikantów; uchwalanie budżetu rocznego z oznaczeniem udziału w nim poszczególnych izb oraz wydawanie opinii o projektach ustaw na żądanie ministra sprawiedliwości. W stosunku do *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego* zakres uprawnień Naczelnej Rady Adwokackiej został znacznie zawężony. Pracami Naczelnej Rady Adwokackiej oraz jej Wydziału Wykonawczego kierował prezes, do niego należało też przewodniczenie posiedzeniom oraz reprezentowanie Naczelnej Rady Adwokackiej na zewnątrz.

⁷⁹ Ibidem, art. 34 (Dz. U. 1932, Nr 86, poz. 733).

⁸⁰ Izba Adwokacka w Toruniu uległa likwidacji z dniem 1 stycznia 1934 r., gdy zniesiono Sąd Apelacyjny w Toruniu. Jej okręg włączono wówczas częściowo do izby poznańskiej, a częściowo do izby warszawskiej. Jednak w 1938 r. ponownie powołano do życia Sąd Apelacyjny w Toruniu i znowu powstała izba toruńska. Por. E. Mazur, *Organizacja adwokatury w latach 1918-1988*, s. 36-37.

Przepisy o odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów zostały szczegółowo omówione w art. 61-98 rozporządzenia. Sądem dyscyplinarnym I instancji był sąd izby adwokackiej, zaś odwołania od orzeczeń tego sądu rozstrzygał ostatecznie Senat Dyscyplinarny przy Sądzie Najwyższym (jeżeli sprawa była wszczęta wskutek zawiadomienia sądu lub urzędu albo jeżeli prokurator działał w tej sprawie w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym izby lub złożył odwołanie) lub Sąd Dyscyplinarny Odwoławczy przy Naczelnej Radzie Adwokackiej (we wszystkich pozostałych sprawach). Kary dyscyplinarne były następujące: upomnienie, nagana, zawieszenie w czynnościach adwokata na czas do jednego roku i skreślenie z listy adwokatów.

Prawo o ustroju adwokatury wprowadziło zastrzony, w stosunku do przepisów *Statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego*, nadzór państwowy nad samorządem adwokackim. Wprowadzono obowiązek przesyłania do wiadomości ministra sprawiedliwości protokołów walnych zgromadzeń oraz posiedzeń rad adwokackich, Naczelnej Rady Adwokackiej i Wydziału Wykonawczego, a także sprawozdań rocznych oraz regulaminów wewnętrznych. Powierzono też – w przypadkach zagrożenia porządku lub bezpieczeństwa publicznego przez którąś radę adwokacką lub Naczelną Radę Adwokacką – prawo ich rozwiązania ministrowi sprawiedliwości.

Do *Prawa o ustroju adwokatury* wydano później przepisy wykonawcze dotyczące stroju adwokatów przy rozprawach⁸¹, pieczęci organów adwokatury⁸² oraz wynagrodzenia adwokatów za wykonywanie czynności zawodowych⁸³.

IV. Regulacje prawne wydane w latach 1938-1939. *Prawo o ustroju adwokatury* z 1932 r. było już od chwili jego wydania ostro krytykowane przez adwokatów. Nie ograniczali się oni jednak tylko do krytyki, lecz przystąpili do własnych działań. Naczelna Rada Adwokacka, jako przedstawicielka korporacji, opracowała własny projekt prawa o ustroju adwokatury, który przyjęto na jej plenarnym posiedzeniu w dniu 31 października 1936 r. Energetyczne działania środowiska adwokackiego skłoniły ministra sprawiedliwości do zorganizowania konferencji, na którą zaproszono przedstawicieli organów i zrzeszeń adwokackich oraz niektórych wybitnych członków palestry. Konferencja miała miejsce 3 grudnia 1936 r., a jej głównym przedmiotem było omówienie koniecznych zmian w *Prawie o ustroju adwokatury*⁸⁴.

⁸¹ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 25 października 1932 r. o stroju adwokatów przy rozprawach (Dz. U. 1932, Nr 97, poz. 839).

⁸² Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 15 listopada 1932 r. o pieczęciach organów adwokatury (Dz. U. 1932, Nr 104, poz. 871).

⁸³ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 13 lutego 1933 r. w sprawie wynagrodzenia adwokatów za wykonywanie czynności zawodowych (Dz. U. 1933, Nr 11, poz. 77) oraz rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 1 kwietnia 1933 r. w sprawie wynagrodzenia adwokatów za wykonywanie czynności zawodowych (Dz. U. 1933, Nr 24, poz. 201).

⁸⁴ K. Kraushar, *Prace nad reformą ustroju adwokatury*, „Palestra” 1938, nr 2, s. 81-101.

Krótko potem, 22 lutego 1937 r., minister sprawiedliwości wniósł do Sejmu rządowy projekt prawa o ustroju adwokatury, uchwalony wcześniej w dniu 19 lutego przez Radę Ministrów. W uzasadnieniu do projektu podniesiono, że:

„Prawo o ustroju adwokatury z dnia 7 października 1932 r. (...) po czteroletniej praktyce wykazało bardzo wiele braków, które odbiły się na sprawnym funkcjonowaniu organów samorządu adwokackiego, oraz – co jest najważniejsze – stanęły na przeszkodzie podniesienia poziomu adwokatury na należytą wysokość”⁸⁵.

Konieczność wydania nowego prawa o adwokaturze, a nie tylko zmian dotychczasowego, uzasadniano dalej tym, że prawo z 1932 r. musiałyby doznać tak daleko idących zmian, że nie można poprzestać na jego nowelizacji. W sprawie projektu wypowiedziały się najważniejsze władze i organizacje adwokackie, a ocena na ogół wypadła dość pomyślnie. W dniu 13 lutego 1937 r. obradowała nad nim Komisja Statutowo-Regulaminowa Naczelnej Rady Adwokackiej, przedstawiając swoje stanowisko oraz zgłaszając liczne postulaty do projektu⁸⁶. Dyskusja toczyła się też w dniach 8 i 9 maja 1937 r. podczas Zjazdu Adwokatów Polskich oraz na posiedzeniach członków poszczególnych izb adwokackich. W sprawie projektu wypowiedziała się Rada Naczelna Związku Zrzeszeń Młodych Prawników Rzeczypospolitej, przesyłając ministrowi sprawiedliwości swój memoriał⁸⁷.

Tymczasem w sejmie projekt rządowy trafił do sejmowej Komisji Prawniczej. Najpierw Komisja rozważała ogólnie projekt na kilku posiedzeniach, by w grudniu 1937 r. powołać osobną Podkomisję Prawniczą dla jego ostatecznego przygotowania. Końcowy projekt Podkomisja opracowała w przeciągu stycznia 1938 r. Jej pracom z niepokojem przyglądało się środowisko adwokackie. Obawiano się przede wszystkim, że projekt rządowy⁸⁸, który był nie najgorzej oceniany w środowisku adwokackim, dozna niekorzystnych zmian. Niepokój okazał się uzasadniony, gdyż poprawki wprowadzone przez Podkomisję szły w kierunku ograniczania samorządu adwokackiego i niezawisłości adwokatury. Toteż stanowisko władz korporacyjnych oraz zrzeszeń adwokackich było zbliżone. Rada Adwokacka w Warszawie

„zajęła zdecydowane stanowisko przeciwko zamierzonym przez Podkomisję Prawniczą Sejmu ograniczeniom samorządu adwokackiego, w szczególności przeciwko projektowanej zasadzie zatwierdzania wyborów do władz korporacyjnych przez Ministra Sprawiedliwości”⁸⁹.

⁸⁵ *Uzasadnienie do projektu rządowego prawa o ustroju adwokatury*, „Palestra” 1937, nr 3, s. 232-247.

⁸⁶ Przebieg tego posiedzenia został przytoczony jako *Wnioski dotyczące rządowego projektu prawa o ustroju adwokatury* w „Palestrze” 1937, nr 3, s. 202-205.

⁸⁷ *Zob. Sprawa reformy prawa o ustroju adwokatury*, „Palestra” 1937, nr 10, s. 929-933.

⁸⁸ Treść projektu rządowego prawa o ustroju adwokatury (druk sejmowy nr 371) została opublikowana w „Palestrze” 1937, nr 3, s. 205-232.

⁸⁹ *Stanowisko Rady Adwokackiej w Warszawie*, „Palestra” 1938, nr 2, s. 92-93.

Rada Adwokacka w Krakowie stwierdzała, że uchwały Podkomisji Prawniczej Sejmu

„są sprzeczne z istotą niezależnej adwokatury, uznanej powszechnie jako konieczny współczynnik wymiaru sprawiedliwości, w szczególności obalają podstawy samorządu adwokackiego przez wprowadzenie zasady nominacji władz korporacyjnych, uzależnienie ich od czynników administracji państwowej i przekazanie wszystkich ważniejszych spraw Naczelnej Radzie Adwokackiej, która ma w połowie pochodzić z nominacji”⁹⁰.

Obradujący w dniu 2 lutego 1938 r. w Warszawie, Zarząd Główny Związku Adwokatów Polskich, z udziałem delegatów z Warszawy, Poznania, Torunia, Katowic, Lublina, Krakowa, Lwowa i Wilna, po zapoznaniu się z brzmieniem nowego prawa o ustroju adwokatury ustalonym przez Sejmową Podkomisję Prawniczą powziął uchwałę, w której skrytykował szereg postanowień projektu, uznając je za szkodliwe lub niecelowe. Równocześnie stwierdzono:

„W porównaniu jednak z prawem obecnie obowiązującym, rozważany projekt zawiera szereg koniecznych lub pożądaných zmian, które zasługują całkowicie na poparcie i których wprowadzenie może się bądź co bądź przyczynić do pewnej poprawy stanu dzisiejszego w tym czy innym zakresie”⁹¹.

Zarząd Stowarzyszenia Adwokatów wydał komunikat, w którym można przeczytać między innymi:

„Omawiany obecnie w Izbach Ustawodawczych projekt prawa o ustroju adwokatury idzie w kierunku ograniczenia, a nawet całkowitego wykluczenia zasady niezależności samorządu. Ograniczenie praw samorządu zawarte jest w projektowanych przepisach o zatwierdzaniu przez Ministra Sprawiedliwości wyborów do rad adwokackich i sądów dyscyplinarnych, nominacji i jednej trzeciej składu Naczelnej Rady Adwokackiej i kooptacji 6 członków tej Rady, oraz nominacji w ciągu 10 lat przez Naczelną Radę Adwokacką członków rad adwokackich i sądów dyscyplinarnych. Uprawnienia Ministra Sprawiedliwości dotyczyć mają również wpisania na listę adwokatów przy zamknięciu list oraz przesiedlania się adwokatów”⁹².

Niektóre organizacje adwokackie poparły jednak projektowane zmiany, usprawiedliwiając to nadzwyczajnymi uwarunkowaniami politycznymi.

Projekt prawa o ustroju adwokatury, opracowany w styczniu przez Podkomisję Prawniczą, został w dniu 2 marca 1938 r. przyjęty przez Komisję Prawniczą, przy czym Komisja przed powzięciem ostatecznej uchwały rozważyła opinie o projekcie nadesłane przez Naczelną Radę Adwokacką i Zarząd Główny Związku Adwokatów Polskich⁹³. W dniu 15 marca projekt stał się przed-

⁹⁰ Ibidem, s. 93.

⁹¹ *Uchwała Zarządu Głównego Związku Adwokatów Polskich*, „Palestra” 1938, nr 2, s. 94-99.

⁹² *Stanowisko Zarządu Stowarzyszenia Adwokatów*, „Palestra” 1938, nr 2, s. 100-101.

⁹³ *Sprawozdanie Komisji Prawniczej Sejmu złożone na plenum Sejmu w dniu 15 marca 1938 r. o rządowym projekcie prawa o ustroju adwokatury* (druk sejmowy Nr 735), [w]: T. Semadeni, *Prawo o ustroju adwokatury, komentarz – orzecznictwo*, Warszawa 1938, s. 13-17.

miotem obrad plenarnych sejmu, a 24 marca – senatu⁹⁴. Poprawki zgłoszone w senacie były przedmiotem ponownych obrad sejmu w dniu 31 marca. W trakcie tego posiedzenia większość poprawek senatu (przeważająca ich część miała charakter wyłącznie stylistyczny i redakcyjny), zgodnie z wnioskami Komisji Prawniczej Sejmu, sejm przyjął. Po ostatecznej redakcji projektu, sejm 4 maja 1938 r. uchwalił ustawę, stanowiącą nowe *Prawo o ustroju adwokatury*. Jego publikacja została dokonana z dniem 12 maja w Dzienniku Ustaw Nr 33 pod pozycją 289.

Nowe *Prawo o ustroju adwokatury* weszło w życie z dniem ogłoszenia. Na jego treść złożyło się 168 artykułów, które tworzyły 5 dużych działów zatytułowanych: I. Adwokatura (a w jego ramach następujące rozdziały: Przepisy ogólne, Izby adwokackie, Naczelna Rada Adwokacka, Izba do spraw Adwokatury przy Sądzie Najwyższym, Nadzór rządowy); II. Adwokaci (Warunki przyjęcia do adwokatury, Obowiązki i prawa adwokatów, Skreślenie adwokata z listy); III. Aplikanci adwokaccy; IV. Odpowiedzialność dyscyplinarna i V. Przepisy przejściowe i końcowe.

Prawo o ustroju adwokatury było oparte na podobnych zasadach co rozporządzenie z 1932 r., ale wprowadzało szereg istotnych zmian. Poniżej omówione zostaną więc tylko te uregulowania, które stanowiły nowość w stosunku do poprzednich regulacji.

Ustawa pozostawiła Naczelną Radę Adwokacką jako naczelną władzę samorządu adwokackiego i przedstawicielkę adwokatury⁹⁵. Poza dotychczasowymi uprawnieniami przyznano jej teraz dodatkowe uprawnienia, z których najważniejsze polegało na możliwości przedstawiania postulatów w dziedzinie ustawodawstwa i stosowania obowiązujących przepisów⁹⁶. Dotąd Rada Naczelna miała jedynie prawo wydawania opinii o projektach ustaw na żądanie ministra sprawiedliwości. Radzie Naczelnej przyznano też prawo do uchwalania regulaminów walnych zgromadzeń i sądów dyscyplinarnych izb adwokackich⁹⁷, podczas gdy w myśl poprzednich przepisów była to prerogatywa poszczególnych izb. Z innych nowych uprawnień Rady Naczelnej wymienić należy: ustalanie wysokości opłaty wpisowej, rozstrzyganie spraw zastrzeżonych Radzie Naczelnej przez przepisy szczególne, prawo uchylania uchwał podjętych przez organa izb adwokackich (w razie, gdy organa izby wykroczą przeciwko prawu bądź przez swoje działanie lub zaniebdanie naruszają dobro publiczne) oraz zatwierdzanie uchwał walnego zgromadzenia izby adwokackiej w sprawie budżetu i składki rocznej. Największe jednak uprawnienia Rady Naczelnej zostały umieszczone w przepisach przejściowych, w art. 162 i 163. W myśl art. 162 ust. 3, „pierwsze pod rządem prawa niniej-

⁹⁴ K. Kraushar, *Sprawa reformy ustroju adwokatury*, „Palestra” 1938, nr 3, s. 179.

⁹⁵ Art. 3 ustawy *Prawo o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1938, Nr 33, poz. 289).

⁹⁶ Art. 35, ust. 1, lit. h ustawy *Prawo o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1938, Nr 33, poz. 289).

⁹⁷ Art. 35, ust. 1, lit. c ustawy *Prawo o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1938, Nr 33, poz. 289).

szezo okręgowe rady adwokackie i sądy dyscyplinarne izb powołane będą przez Naczelną Radę Adwokacką”. Miało to nastąpić przed upływem 3 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy, tj. najpóźniej do 12 sierpnia 1938 r., gdyż w tym dniu kończyła się kadencja dotychczasowych rad adwokackich i sądów dyscyplinarnych. Kadencja pierwszych izb adwokackich i sądów dyscyplinarnych miała trwać dłużej niż zwykle, bo do końca listopada 1939 r., a następnie corocznie miała ustępować 1/3 składu w drodze losowania, przy czym w latach 1939-1941 Rada Naczelna miała sama uzupełniać skład rad okręgowych i sądów dyscyplinarnych (art. 163, ust. 1). Po upływie tego okresu wybór składu okręgowych rad adwokackich i sądów dyscyplinarnych miał należeć do walnych zgromadzeń izb. W ten sposób na okres 4 lat zostały zawieszony wybory członków rad adwokackich i sądów dyscyplinarnych I instancji⁹⁸. Dalsze ograniczenia samorządu adwokackiego dotyczyły kolejnych 3 lat, od 1941 do 1944 r. Do roku 1944 włącznie Naczelna Rada Adwokacka miała mieć prawo do uchylecia dokonanego przez walne zgromadzenie wyboru członków rady okręgowej lub wyboru sądu dyscyplinarnego izby, jeżeli zostałby zgłoszony sprzeciw podpisany przez odpowiednią liczbę adwokatów.

W nowym *Prawie o ustroju adwokatury* uległy zmianie, i to zasadniczej, zasady powstawania Naczelnej Rady Adwokackiej. W miejsce jej dotychczasowego wyboru przez poszczególne izby wprowadzono znacznie bardziej złożony sposób powoływania. Dwunastu członków powoływał prezydent Rzeczypospolitej, po trzech członków wybierały walne zgromadzenia każdej z izb adwokackich, a sześciu ostatnich członków powoływali już ci członkowie Rady Naczelnej, którzy wcześniej zostali wybrani przez prezydenta i izby adwokackie. Kadencja członków Rady Naczelnej (tak jak i innych organów samorządu) trwała 3 lata, lecz co roku ustępować miała 1/3 składu według starszeństwa mandatów, a w pierwszych 6 latach w drodze losowania. Ustupujący członkowie Rady Naczelnej nie mogli być ponownie wybrani przed upływem roku od daty ustąpienia, z wyjątkiem członków powoływanych przez prezydenta, którzy mogli być powoływani bez żadnych przerw.

Drugim – obok Naczelnej Rady Adwokackiej – organem nadrzędnym adwokatury, stała się z mocy nowego prawa ustrojowego Izba do Spraw Adwokatury przy Sądzie Najwyższym⁹⁹. Składała się ona z 12 sędziów Sądu Najwyższego i 8 członków Naczelnej Rady Adwokackiej. Do właściwości Izby należało orzekanie w II instancji w niektórych sprawach dyscyplinarnych oraz

⁹⁸ Zgodnie z treścią przepisów przejściowych nowe rady adwokackie oraz sądy dyscyplinarne zostały powołane i zgodnie z zaleceniami Naczelnej Rady Adwokackiej rady adwokackie odbyły posiedzenia organizacyjne pod przewodnictwem najstarszego wiekiem członka rady, po to by wybrać dziekana, wicedziekanów, sekretarzy, skarbników, rzeczników dyscyplinarnych i bibliotekarzy. Formalnie nowe rady i sądy dyscyplinarne rozpoczęły swoje czynności w dniu 12 sierpnia 1938. Zob. *Z Adwokatury. Nowe Rady Adwokackie*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1938, nr 33-34, s. 492-493.

⁹⁹ Art. 47-53 ustawy *Prawo o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1938, Nr 33, poz. 289).

rozstrzyganie odwołań od uchwał rad okręgowych w przedmiocie odmowy wpisu na listę adwokatów i aplikantów adwokackich, odmowy wciągnięcia na listę osób mogących być wpisanymi na listę w okręgu, w którym lista jest zamknięta, oraz zażaleń na orzeczenia rady okręgowej o trwałej niezdolności do wykonywania zawodu adwokackiego, czy wreszcie zażaleń na skreślenie z listy adwokatów lub aplikantów adwokackich. Izba do Spraw Adwokatury miała też uprawnienie do wyjaśniania przepisów prawa o adwokaturze, w razie wystąpienia wątpliwości lub gdy ich stosowanie wywoływałoby rozbieżność w orzecznictwie.

W nowym prawie niewiele zmienił się w stosunku do regulacji z 1932 r. ustrój i zakres działania okręgowych rad adwokackich¹⁰⁰. Niewielkie różnice dotyczyły jedynie liczby członków rad okręgowych i sposobu podejmowania uchwał. Większe zmiany dotyczyły natomiast zakresu uprawnień walnych zgromadzeń izby. Nowością było przyjęcie, że udział adwokatów w walnych zgromadzeniach nie jest obowiązkowy oraz to, że adwokat mógł udzielić innemu adwokatowi pełnomocnictwa na piśmie do głosowania w jego imieniu. W okresie obowiązywania nowego prawa istniały izby adwokackie w Katowicach, Krakowie, Lublinie, Lwowie, Poznaniu, Toruniu¹⁰¹, Warszawie i Wilnie.

Do organów samorządu adwokackiego ustawa zaliczyła ponadto komisje rewizyjne, działające przy radach okręgowych oraz przy Naczelnej Radzie Adwokackiej. Do ich kompetencji należała kontrola działalności finansowej i gospodarczej rad¹⁰².

Warunki przyjęcia do adwokatury w przeważającej mierze pozostały takie same jak pod rządami przepisów z 1932 r. Zasadnicza zmiana dotyczyła natomiast zasad przygotowania do zawodu. Przywrócono bowiem, zniesioną w 1932 r., aplikację sądową jako pierwszy etap przygotowania do zawodu adwokata. Po jej zakończeniu i złożeniu egzaminu, kandydat na adwokata musiał odbyć jeszcze aplikację adwokacką. Łączny czas trwania obydwu aplikacji nie mógł być krótszy niż 4 lata. Ustawa z 1938 r. umożliwiła szerokiemu kręgowi osób spełniających określone kryteria dostęp do adwokatury bez konieczności odbycia albo obydwu aplikacji, albo jednej z nich.

Pewne różnice w stosunku do poprzedniego stanu prawnego można zauważyć też w sferze praw i obowiązków adwokackich. Szerzej niż dotąd sformułowano zakres działania, jakie mógł podejmować adwokat, wykonując swój zawód. Art. 68 ust. 1 brzmiał:

„Zawód adwokata polega na udzielaniu pomocy prawnej, a w szczególności na obronie i zastępstwie stron w ramach obowiązujących przepisów przed wszystkimi sądami oraz przed komisjami dyscyplinarnymi, przed urzędami i instytucjami prawa

¹⁰⁰ Ibidem, art. 10-34 (Dz. U. 1938, Nr 33, poz. 289).

¹⁰¹ Odnośnie do izby toruńskiej zob. treść przyp. 80.

¹⁰² Art. 33, 34, 45 i 46 ustawy *Prawo o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1938, Nr 33, poz. 289).

publicznego, na udzielaniu porad prawnych i opracowywaniu aktów prawnych; poza tym adwokaci mogą być powoływani do wykonywania czynności, sprawowanych pod nadzorem władz sądowych”¹⁰³.

Różnice wystąpiły też między innymi w przepisach: o zmianie siedziby adwokata, dotyczących honorarium, składek i opłat na fundusze wzajemnej pomocy czy kosztów postępowania dyscyplinarnego¹⁰⁴.

Nowe *Prawo o ustroju adwokatury* wyraźniej niż poprzednie przepisy formułowało zasady łączenia zawodu adwokata z innymi zawodami¹⁰⁵.

Istotnym zmianom uległy przepisy o postępowaniu dyscyplinarnym. Sądami dyscyplinarnymi były odtąd: sąd dyscyplinarny izby adwokackiej w składzie 3 członków (jako I instancja), Wyższy Sąd Dyscyplinarny w składzie 5 członków (jako I instancja w sprawach członków organów ustawowych izb adwokackich oraz jako II i ostatnia instancja w sprawach rozpoznawanych w I instancji przez sądy dyscyplinarne izb adwokackich) oraz Izba do Spraw Adwokatury przy Sądzie Najwyższym (jako I i ostatnia lub II i ostatnia instancja)¹⁰⁶. Rozszerzono katalog kar dyscyplinarnych, do których nowa ustawa zaliczyła: upomnienie, nagane, zawieszenie w czynnościach zawodowych na czas od trzech miesięcy do lat dwóch, pozbawienie praw wykonywania zawodu adwokata na czas od lat dwóch do dziesięciu i wydalenie z adwokatury.

W miejsce dotychczasowego określenia „nadzór państwowy”, użyto sformułowania „nadzór rządowy”. Był sprawowany przez ministra sprawiedliwości, który miał w związku z tym uprawnienie do rozwiązywania Naczelnej Rady Adwokackiej oraz poszczególnych rad okręgowych, a także uchylania sprzecznych z prawem uchwał organów samorządu.

Zarządzenia nadzorcze ministra sprawiedliwości nie podlegały zaskarżeniu¹⁰⁷.

Ustawa dawała ministrowi sprawiedliwości prawo do zamknięcia list adwokatów i aplikantów adwokackich¹⁰⁸, z czego rychło skorzystał, wydając

¹⁰³ W *Prawie o ustroju adwokatury* z 1932 r. zapis ten brzmiał następująco: „Zawód adwokata polega na udzielaniu porad prawnych, redagowaniu aktów prawnych oraz obronie i zastępstwie w sądach i urzędach” (art. 16).

¹⁰⁴ Zob. A. Mogilnicki, *Nowe prawo o ustroju adwokatury*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1938, nr 21, s. 324.

¹⁰⁵ Art. 82-85 ustawy *Prawo o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1938, Nr 33, poz. 289).

¹⁰⁶ Izba do Spraw Adwokatury przy Sądzie Najwyższym rozpoznawała w I i ostatniej instancji sprawy członków Naczelnej Rady Adwokackiej i Komisji Rewizyjnej przy tej Radzie oraz sprawy o wniesienie kasacji lekkomyślne lub w celu działania na zwłokę, wszczęte z inicjatywy Sadu Najwyższego, natomiast jako II i ostatnia instancja sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny oraz sprawy rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy dyscyplinarne izb, jeżeli w nich oskarżał lub wniósł środek odwoławczy prokurator – art. 115 ustawy *Prawo o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1938, Nr 33, poz. 289).

¹⁰⁷ Art. 54-56 ustawy *Prawo o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1938, Nr 33, poz. 289).

¹⁰⁸ Art. 66 ustawy *Prawo o ustroju adwokatury* (Dz. U. 1938, Nr 33, poz. 289).

4 czerwca 1938 r. odpowiednie rozporządzenie, które miało obowiązywać do 31 grudnia 1945 r.¹⁰⁹

Minister sprawiedliwości wydał jeszcze w dniu 8 czerwca 1938 r. rozporządzenie traktujące o pieczęciach organów samorządu adwokackiego¹¹⁰ i była to ostatnia regulacja prawna w sensie merytorycznym, jaką polski ustawodawca wydał w zakresie ustroju i funkcjonowania adwokatury w II Rzeczypospolitej.

U schyłku 1938 r. w związku z przyłączeniem do Polski tzw. Śląska Zaolziańskiego, prezydent Rzeczypospolitej wydał dekret o rozciągnięciu prawa o ustroju adwokatury na odzyskane ziemie Śląska Cieszyńskiego¹¹¹. Na tym obszarze rozciągnięto równocześnie moc rozporządzenia ministra sprawiedliwości o zamknięciu list adwokatów i aplikantów adwokackich¹¹².

W dwudziestoletnim okresie międzywojennym spod ręki polskiego ustawodawcy wyszły trzy zasadnicze akty prawne, regulujące całościowo ustrój adwokatury: wydany w formie dekretu Naczelnika Państwa *Statut tymczasowy Palestry Państwa Polskiego* z 1918 r., rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 1932 r. zawierające *Prawo o ustroju adwokatury* oraz formułująca nowe *Prawo o ustroju adwokatury* ustawa z 1938 r. Pozostałe regulacje miały charakter jedynie posiłkowy, uzupełniający. Wśród nich można wymienić przepisy zmieniające dotychczasowe unormowania, rozciągające moc obowiązywania określonych uregulowań na danym obszarze, oraz przepisy wykonawcze.

Z tych trzech zasadniczych aktów prawnych, na największą uwagę zasługuje, bez wątpienia, *Statut tymczasowy Palestry Państwa Polskiego*. To on na długo wyznaczył pewien model ustrojowy, stanowiący najistotniejszy punkt odniesienia i dla legislatorów pracujących nad ujednoczeniem organizacji adwokatury, i dla samej palestry. Adwokatura międzywojenna odwoływała się nieustannie do jego treści, gdyż pierwszy stwarzał on warunki do jej funkcjonowania jako niezależnej korporacji. Adwokat w świetle przepisów Statutu był rzeczywiście adwokatem niezależnym, mającym szansę na to, by pełnić rolę „rzecznika prawa i słuszności”.

Dwie pozostałe całościowe regulacje ustrojowe opierały wprawdzie częściowo swoją treść na treści Statutu, ale tworzone były już w innej rzeczywistości politycznej i dlatego musiały stanowić jej odzwierciedlenie. Nie spełniały oczekiwań palestry i stanowiły ciągły obiekt jej krytyki.

¹⁰⁹ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 4 czerwca 1938 r. o zamknięciu list adwokatów i list aplikantów adwokackich (Dz. U. 1938, Nr 40, poz. 334).

¹¹⁰ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 8 czerwca 1938 r. o pieczęciach organów samorządu adwokackiego (Dz. U. 1938, Nr 40, poz. 335).

¹¹¹ Dekret prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 18 listopada 1938 r. o rozciągnięciu prawa o ustroju adwokatury na odzyskane ziemie Śląska Cieszyńskiego (Dz. U. 1938, Nr 89, poz. 606).

¹¹² Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 19 listopada 1938 r. o zamknięciu list adwokatów i aplikantów adwokackich na odzyskanych ziemiach Śląska Cieszyńskiego (Dz. U. 1938, Nr 89, poz. 610).

ORGANISATION DU BARREAU EN POLOGNE DANS LA LUMIÈRE DES RÈGLEMENTS
JURIDIQUES DEPUIS 1918 À 1939

R é s u m é

Après la Ière guerre mondiale en Pologne, la première régulation juridique concernant le barreau était le décret au sujet du Statut provisoire du barreau de l'Etat Polonais du 24 décembre 1918. Il est entré en vigueur sur le territoire de l'ancien Royaume de Pologne et depuis 1922 sur ci-nommés Terres Orientales, où il fut observé jusqu'à l'unification de la loi sur le barreau en 1932. Le statut de 1918 fut l'oeuvre du milieu des avocats de Varsovie, qui avaient travaillé sur lui depuis 1916. Ce Statut constituait une régulation bien moderne du barreau dans laquelle s'était lié la tradition polonaise avec les solutions connues en Europe Occidentale. Par contre, dans d'autres parties de la Pologne jusqu'au 1932, restaient en vigueur les régulations autrichiennes et celles allemandes, qui ont été adaptées aux conditions de l'Etat Polonais après son restauration en 1918.

Dans les années 1925 – 1931, c'était la Commission de la codification qui travaillait sur une nouvelle loi sur l'organisation du barreau. Ces travaux ont été souvent accompagnés par les consultations avec le milieu d'avocats. Pourtant, sans attente à la fin des travaux de la Commission, le Ministère de la Justice a préparé son projet de la loi sur le barreau. Les auteurs de ce projet ont ignoré exprès les opinions des avocats. Finalement ce projet est devenu la loi sur l'organisation du barreau, après être promulgué par le décret du Président de la République dans le 7 octobre 1932. La loi de 1932 est devenu l'objet des nombreuses critiques, provenant surtout du milieu des avocats. Le barreau polonais a préparé son propre projet qui fut prêt en 1936, mais il n'a pas été pris en considération dans les travaux législatifs. Paralelement, le gouvernement polonais a préparé un projet à lui qui a été voté à la Diète le 4 mai 1938 et par conséquent il est devenu la loi. La loi sur l'organisation du barreau de 4 mai 1938 restait en vigueur sans aucun changement jusqu'au commencement de la IIème guerre mondiale.